Dierproeven met wilde dieren in hun biotoop

Versie December 2018

Inhoudsopgave:

I. Doelstelling van deze handreiking 3

II. Wettelijke kaders voor experimenten met dieren uit het wild 3

II.1 Definitie dierproef: het referentiekader aantasting van welzijn 4

II.1.1 De ongeriefdrempel is relatief 5

II.1.2 Fixatie ten behoeve van het uitvoeren van experimentele handelingen. 6

II.1.3 Cumulatieve effecten 6

II.1.4 Ongerief classificatie in het vergunning traject 6

II.1.5 Integriteit 7

II.2. Toepassingsbereik en doelstellingen 8

II.2.1 Toepassingsbereik 8

II.2.2 Doelstellingen waarop de Wet niet van toepassing is 8

II.2.2.1 Het hoofddoel identificeren (merken) van dieren 9

II.2.3 Doelstellingen waarvoor dierproeven mogen worden uitgevoerd. 9

II.2.4 Beperking van de doelstellingen bij gebruik van bedreigde diersoorten 10

II.2.5 Casus: Het beheer van natuurterreinen 10

II.2.6 Het vangen en doden van dieren voor het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen 11

II.2.7 Populatie onderzoek met wilde consumptievissen 12

II.3. Welke proefdieren vallen binnen het toepassingsbereik? 12

II.3.1 Ontwikkelingsstadia 12

II.3.2 Bijvangst dieren 13

II.3.3. Beperkingen aan het gebruik van bepaalde groepen dieren 13

III. Het plaatsen en gebruik van externe zenders 14

IV. Aanvullende wettelijke bepalingen 16

IV.1 Vangmethoden 16

IV.1.1 Andere voorschriften/regelgeving bij keuze vangmethodes 16

IV.2 Onbedoelde milieueffecten 17

In veel gevallen worden deze zaken ook al afgedekt door andere Wet- en regelgeving (bijvoorbeeld de Wet Natuurbescherming).IV.3 Zieke/gewonde dieren 17

IV.4 Het gebruik van anesthesie/sedatie 18

IV.5 Vrijlaten na experiment 18

IV.6 Einde experiment 19

IV.7. Instantie voor dierenwelzijn 19

IV.8 Bevoegdheden en competenties veldwerkers 20

IV.8.1 Opleidingseisen betrokkenen bij experimenten met in het wild gevangen dieren 20

IV.8.2 Toezicht bij experimenten met dieren in hun biotoop 21

V.Registratie dierproeven: 22

V.1 Ongerief classificatie in de registratie dierproeven 22

V.2 Wanneer dierproef in het biotoop of in het laboratorium? 22

V.3 Dieren uit het wild en wilde dieren gefokt binnen de instelling 23

VI. Relatie tussen Wet op Natuurbescherming en Wet op de dierproeven 23

Bijlage 1: Beslisboom 23

Bijlage 2: Overwegingen bij het plaatsen van externe zenders 25

Bijlage 3: Vangcondities 26

Bijlage 4a: Aanvraag formulier ontheffingen artikel 6 lid 2 (Dierproeven regeling 2014) 27

Bijlage 4b: Aanvraag formulier gelijkstelling artikel 9 functionarissen 29

Bijlage 5: Handelingen tabellen 31

I. Doelstelling van deze handreiking

Deze handreiking is bedoeld ter ondersteuning bij de interpretatie van de Wet op de dierproeven (Wod) in het geval van handelingen aan wilde dieren in hun biotoop [1]). De notitie is bedoeld voor iedereen die direct of indirect betrokken is bij dit onderzoeksveld: onderzoekers, veldwerkers, instellingsvergunninghouders, IvD's, DEC 's, toezichthouders en opleiders van 'veldwerkers'. De notitie heeft geen betrekking op experimenten met verwilderde gedomesticeerde (zwerf) dieren in het wild.

Deze handreiking is een nadere uitwerking van de kaders die door de CCD zijn vastgesteld voor vergunningplichtige dierproeven met wilde dieren in hun biotoop. Deze kaders zijn aanvullend op die in de handreiking '*Herziene wet op de dierproeven: wanneer is er sprake van een dierproef in de zin van de wet?*, die primair gericht is op de implementatie van de Wet op de dierproeven in het onderzoek met dieren (ook wilde dieren) op het laboratorium. Er is naar gestreefd dat beide handreikingen op zich zelf staand kunnen worden gelezen waardoor enige overlap onvermijdelijk is. Tijdens het opstellen van deze notitie is gesuggereerd de voorgenoemde handreiking te actualiseren voor wat betreft het onderzoek met wilde dieren in het laboratorium.

Een belangrijk onderdeel van deze handreiking zijn de voorbeeldtabellen. Hierin zijn een aantal casussen opgenomen en is aangeven of er hierbij al of niet sprake is van een vergunningplichtige dierproef en waarom. Deze casussen bieden handvatten voor het beoordelen van situaties die niet letterlijk in deze tabellen zijn opgenomen. Het is de verwachting dat de tabellen op basis van voortschrijdend inzicht op een geschikt moment geactualiseerd worden. De tabellen zijn opgenomen in bijlage 5.

Leeswijzer

In hoofdstuk II worden de wettelijke kaders besproken die bepalen wanneer er in het onderzoek met wilde dieren in hun biotoop sprake is van een vergunningplichtige dierproef (dit is een dierproef waarvoor middels een project beschrijving bij de CCD een vergunning moet worden aangevraagd). Hoofdstuk II beschrijft het wettelijk toepassingsbereik van de Wod. Deze wettelijke kaders zijn vertaald in een beslisboom die is opgenomen in bijlage 1. Hoofdstuk III is helemaal gewijd aan wilde dieren die uitgerust worden met extern aangebrachte zenders. In hoofdstuk IV worden een aantal algemene en voor het veldwerk relevante artikelen uit de Wod toegelicht. In hoofdstuk V wordt ingegaan op een aantal vooral voor de registratie dierproeven belangrijke punten. Omdat praktisch al het onderzoek met wilde dieren in hun biotoop ook valt onder de Wet Natuurbescherming wordt in hoofdstuk VI kort ingegaan op de relatie tussen de Wet op de dierproeven en deze Wet

- Artikelen uit de Wet zijn opgenomen in aparte kaders
- Conclusies zijn inde verschillende paragrafen in een blauw kader tussen blauwe lijnen conclusies weergegeven.

II. Wettelijke kaders voor experimenten met dieren uit het wild

De artikelen 1 lid a, artikel 1b en artikel 1c in de Wod beschrijven wanneer er bij een handeling aan een dier in het kader van onderzoek of onderwijs sprake is van een vergunningplichtige dierproef. Deze vraag is te herleiden tot 3 deelvragen:

1. *Wat is een dierproef* (inclusief de drempel voor aantasting van welzijn (artikel 1 lid sub a, zie **paragraaf II.1**)
2. *Wanneer is een dier in een dierproef een proefdier in de zin van de Wod?* (artikel 1b lid 5, zie **paragraaf II.2**)
3. *Welke doelstellingen voor dierproeven vallen binnen het toepassingsbereik van de Wet*? Er zijn zowel uitsluitende doelen (artikel 1b lid 7) (doelstellingen die buiten de kaders van de Wod vallen) als aangemerkte doelen (artikel 1c) (doelen waarop de wet van toepassing is) (zie **paragraaf II.3**).

---

[1]) Onder de oude Wet op de Dierproeven werden voor het onderzoek met wilde dieren op het laboratorium en het onderzoek met wilde dieren in hun biotoop verschillende 'dierproef-definities' gehanteerd.
Onder nieuwe Wet op de dierproeven is dit onderscheid er niet meer en geldt voor al het dierexperimenteel onderzoek en dus ook voor dat met wilde dieren zowel binnen de instelling als in het biotoop dezelfde definitie. Deze nieuwe definitie heeft als consequentie dat in een aantal gevallen handelingen met wilde dieren die onder vorige Wet op de Dierproeven niet als dierproef werden aangemerkt dat onder de herziene Wet op de dierproeven ineens wel zijn. Aan de andere kant doen zich ook situaties voor dat bepaalde handelingen aan dieren die onder de oude wet als dierproeven werden beschouwd nu niet meer vergunningplichtig zijn.

*Er is sprake van een **vergunningplichtige dierproef** wanneer (1) de handeling aangemerkt wordt als dierproef **EN** (2) de betreffende dieren aangemerkt worden als proefdier **EN** (3) het doel van de handeling deze vergunningplichtig maakt.*

II.1 Definitie dierproef: het referentiekader aantasting van welzijn

De beschrijving van wat onder de Wod beschouwd wordt als een dierproef en wat het ongerief referentiekader is dat hierbij dient te worden gehanteerd staan beschreven in artikel 1 lid sub a.

> *Artikel 1*
> *Voor de toepassing van het bij of krachtens deze wet bepaalde wordt verstaan onder:*
> *a. dierproef: elk al dan niet invasief gebruik van een dier voor experimentele of andere doeleinden, waarvan het resultaat bekend of onbekend is, of onderwijskundige doeleinden, die bij het dier **evenveel of meer pijn, lijden, angst of blijvende schade kan veroorzaken als, dan wel dan het inbrengen van een naald volgens goed diergeneeskundig vakmanschap**.*
> *Dit omvat ieder gebruik waarvan het doel of het mogelijke gevolg de geboorte of het uit het ei breken van een dier is, dan wel het in een dergelijke toestand brengen en houden van een genetisch gemodificeerde dierenlijn, met inbegrip van het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen voor een doel genoemd in artikel 1c;*

Het **eerste** deel van artikel 1 lid a beschrijft dat de ongeriefdrempel voor een vergunningplichtige dierproef een welzijnsaantasting (pijn, lijden, angst of blijvende schade) is die gelijk of meer is dan het inbrengen van een naald door een deskundige (dierenarts). Het **tweede** gedeelte geeft aan dat het fokken met genetisch gewijzigde dieren met een aangetast fenotype *(= evenveel of meer ongerief dan het inbrengen van een naald*) een dierproef is. Het **derde** deel beschrijft dat het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen in het kader van de doelstellingen beschreven in artikel 1c ook een dierproef is (onafhankelijk of hierbij sprake is van boven- of onderdrempelig ongerief) (zie II.2.4).
Voor deze notitie zijn alleen de onderdelen 1 en 3 van belang.

De wet is niet duidelijk over wat precies met de ongeriefdrempel '*het inbrengen van een naald*' bedoeld wordt. Niet aangegeven is bijvoorbeeld waar die naald wordt ingebracht (subcutaan, intra peritoneaal, intramusculair etc.). Dit is één van de eerste punten waarop bij de inwerkingtreding van de wet beleid is ontwikkeld (handreiking *Herziene wet op de dierproeven: wanneer is er sprake van een dierproef in de zin van de wet?).* Deze handreiking is gepubliceerd op de website van de Centrale Commissie Dierproeven (https://www.centralecommissiedierproeven.nl/onderwerpen/handreiking-wat-is-een-dierproef)

Bij de toepassing van dit referentiekader wordt uitgegaan van de mildste situatie: het doorboren van de dermis. Dit betekent in de praktijk dat er bij het uitvoeren van een invasieve handeling eigenlijk altijd sprake zal zijn van het halen van de ongeriefsdrempel en dus van een dierproef. Een belangrijk aspect is ook dat er bij het referentiekader 'het inbrengen van de naald' sprake is van kortdurend ongerief. in het geval van meerdere handelingen met minder ongerief dan het 'inbrengen van een naald' kan er vanwege de langere periode van fixatie alsnog sprake zijn van drempel overschrijdend ongerief (zie ook II.1.2)

Bij het trekken of knippen van veren/haren is er in het algemeen sprake van minder ongerief dan bij het doorboren van de dermis en dit wordt dan ook in de meeste gevallen niet beschouwd als een vergunningplichtige handeling. Naast het al of niet overschrijden van de ongeriefdrempel bij het trekken/knippen van veren/haren geldt ook of tengevolge hiervan het dier geconfronteerd wordt met fysiologische effecten (bescherming tegen vocht en/of koude, effecten op mobiliteit).

Welzijnsaantastingen ten gevolge van niet-invasieve handelingen (bijvoorbeeld het aanbrengen van een externe zender) kunnen ook resulteren in drempel overschrijdend ongerief. Ook bij situaties waar geen handelingen aan het dier worden uitgevoerd (bijvoorbeeld bij manipulatie van abiotische (omgevings-) factoren) kan er sprake zijn van drempel overschrijdend ongerief en dus van een dierproef.

In het kader stellende stuk '*Herziene wet op de dierproeven: wanneer is er sprake van een dierproef in de zin van de wet?*' is aan de tekst van het ongerief referentiekader het woord '*redelijkerwijs*' toegevoegd. (…..*die bij het dier* ***redelijkerwijs*** *evenveel of meer pijn, lijden*……). Dit betekent dat de inschatting van de welzijnsaantasting níet gebaseerd moet zijn op toevallige niet-experiment gerelateerde situaties (bijvoorbeeld niet experiment gerelateerde ziekte, natuurlijke omstandigheden (zoals predatie, voedselgebrek) en niet te voorzien falen van apparatuur).

II.1.1 De ongeriefdrempel is relatief

De Europese Richtlijn 2010/63 EU stelt dat het vangen, hanteren, fixeren en de te verwachte ongeriefconsequenties hiervan niet onder de scope van de Richtlijn vallen (zelfs als hiermee de ongerief drempel 'inbrengen van een naald' overschreden wordt). Volgens de Europese Commissie dient artikel 1.lid sub a dan ook als volgt te worden geïnterpreteerd:

> **Dierproef (Procedure**): *Elk al dan niet invasief gebruik van een dier voor experimentele of andere doeleinden, waarvan het resultaat bekend of onbekend is, of onderwijskundige doeleinden, die bij het dier evenveel of meer pijn, lijden, angst of blijvende schade kan veroorzaken als, dan wel dan het inbrengen van een naald volgens goed diergeneeskundig vakmanschap* ***bij het betreffende (zelfde) dier onder dezelfde omstandigheden****.*

De rationale hierachter is dat om bij het betreffende dier een naald in te brengen dat dier ook zal moeten worden gevangen, gehanteerd en gefixeerd. Het is dan ook 'logisch' dat het hierbij optredende ongerief onderdeel is van de ongeriefdrempel voor een dierproef **met ditzelfde dier onder dezelfde omstandigheden.**

Bij het bepalen of er sprake is van drempel overschrijdend ongerief (d.w.z. sprake is van een dierproef) dient alleen het ongerief ten gevolge van de handelingen na het vangen en het eventuele vervolgongerief ten gevolge van deze handelingen te worden betrokken (zie figuur 1 in paragraaf II.1.4)

Er zijn situaties waarbij een dier als onderdeel van de vangmethode gesedeerd wordt en alle vervolghandelingen onder deze zelfde sedatie worden uitgevoerd. Als er hierbij geen sprake is van vervolgongerief zou geconcludeerd kunnen worden dat er buiten het vangen (het onder anesthesie brengen en weer wakker worden) geen handelingen worden uitgevoerd die voor dit dier resulteren in drempel overschrijdend ongerief en er dus geen sprake is van een dierproef.

Deze zienswijze is strijdig met artikel 1b lid 4.

Artikel 1b

4. *De uitschakeling van pijn, lijden, angst of blijvende schade door de efficiënte toepassing van anesthesie, analgesie of een andere methode heeft niet tot gevolg dat het gebruik van een dier in een dierproef buiten het toepassingsgebied van deze wet valt.*

De wet gaat er van uit dat het al onder anesthesie zijn (bijvoorbeeld door het vangen) niet mee telt bij de vaststelling of er door de vervolghandelingen sprake is van drempel overschrijdend ongerief. Bij de beoordeling of er al of niet sprake is van een dierproef dient te worden uitgegaan van de situatie dat het dier niet onder anesthesie zou zijn. Als in dat geval de uit te voeren handelingen als dierproef zou worden beschouwd dan is er, ook als het dier nog onder anesthesie is door het vangen, sprake van een dierproef in de zin van de Wod.
Voorbeeld: Het nemen van een bloedmonster van een hert dat met een injectiegeweer is geschoten en waarbij er terwijl het dier nog onder anesthesie is een bloedmonster genomen wordt, dient te worden beschouwd als een dierproef (vergunningplichtige handeling).

De omschrijving en nadere invulling van het ongerief referentiekader in artikel 1 lid 1 sub a lijkt vooral uit te gaan van de situatie bij terrestrische dieren. Aquatische organismen worden na het vangen voor de vervolghandelingen veelal uit het water gehaald en belanden dus in een toestand

van hypoxie (wat niet voor alle soorten in dezelfde mate belastend zal zijn). Vanwege de praktische uitvoerbaarheid, de problemen bij uitvoering en handhaving (o.a. veroorzaakt door verschillen tussen soorten) en de omstandigheid dat Nederland zich hiermee zou onderscheiden van andere EU landen valt deze toestand van hypoxie onder de noemer '*fixeren en letsel als gevolg van het vangen'* en wordt dus niet meegenomen bij het ongerief dat uiteindelijk bepaald of er sprake is van een dierproef. Het na het vangen meten en wegen van (uit het water gehaalde) levende vissen wordt om deze reden dan ook niet gezien als een dierproef.

II.1.2 Fixatie ten behoeve van het uitvoeren van experimentele handelingen.

Fixeren resulteert in veel gevallen in ongerief bij het betrokken dier. Bij de beschrijving van de ongeriefdrempel van een dierproef wordt uitgegaan van een kortdurende fixatie: noodzakelijk voor het inbrengen van een naald door een deskundige dierenarts. Dit kan betekenen dat in situaties waarbij geen vervolghandelingen worden verricht die op zichzelf resulteren in drempel overschrijdend ongerief, maar waarvoor het dier wel veel langer gefixeerd moet worden dan '*voor het inbrengen van een naald*' er rekening mee dient te worden gehouden dat dit langdurig fixeren een oorzaak van drempel overschrijdend ongerief zou kunnen zijn.

> **Voorbeeld**
>
> 1. Het aanbrengen van een pootring bij een vogel resulteert in minder ongerief dan het doorboren van de dermis en ook het dragen van een pootring resulteert niet in drempel overschrijdend vervolgongerief. Deze overwegingen hebben ten grondslag gelegen aan het besluit dat het ringen van vogels geen dierproef betreft conform artikel 1 lid 1 sub a. Hierbij is er vanuit gegaan dat de fixatie(duur) bij het aanbrengen van een ring op zich zelf niet resulteert in bovendrempelig ongerief. (wat bijvoorbeeld zou kunnen in het geval vande combinatie het aanbrengen van een ring en uitgebreid biometrisch onderzoek).
> 2.

*Er zijn situaties waarbij de grens tussen **hanteren en fixeren in het kader van het vangen** niet of moeilijk te scheiden is van het **hanteren/fixeren ten behoeve van de experimentele handelingen**. Onafhankelijk van de experimentele handelingen is fixatieduur een risicofactor voor additioneel ongerief en dient er rekening mee te worden gehouden dat dit op zichzelf al een oorzaak van drempel overschrijdend ongerief zou kunnen zijn (zie voorbeeld hierboven).*

II.1.3 Cumulatieve effecten

Er dient bij de ongeriefinschattingen expliciet rekening te worden gehouden met cumulatieve effecten. Als een dier herhaald blootgesteld wordt aan handelingen met onderdrempelig ongerief zou dit uiteindelijk kunnen resulteren in een situatie waarbij er sprake is van een bovendrempelige welzijnsaantasting en dus van een vergunningplicht (EU richtlijn: sectie 2).

II.1.4 Ongerief classificatie in het vergunning traject

Er is een verschil tussen het ongerief dat bepaalt of er al of niet sprake is van een vergunningplichtige dierproef en het ongerief dat wordt beschreven in een projectaanvraag.. Als besloten is dat er sprake is van een vergunningplichtige dierproef dienen vervolgens alle factoren die bijdragen aan het ongerief waar een dier in het kader van de proef mee geconfronteerd wordt opgenomen te worden in de projectaanvraag. Hieronder valt dus ook het ongerief ten gevolge van het vangen, fixeren etc. De vangprocedures dienen door de IvD beoordeeld te worden in de context van de 3V's en de welzijnsaantasting ten gevolge van het vangen/fixeren is onderdeel van de afwegingen door de DEC en CCD. (zie ook paragraaf IV.1)

Het totaal aan handelingen waar een dier aan blootgesteld wordt en het daaruit voortkomende ongerief zijn een essentieel onderdeel van de ethische afweging door DEC en CCD

Deze werkwijze is weergegeven in onderstaand schema.

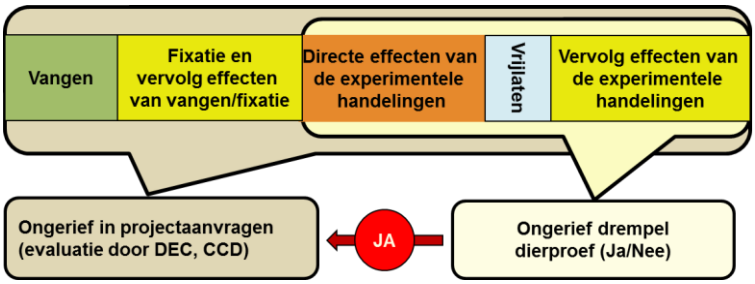

II.1.5 Integriteit

Artikel 1a
Bij uitoefening van bevoegdheden bij of krachtens deze wet wordt de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier als algemeen uitgangspunt gehanteerd.

Erkenning van de intrinsieke waarde van een dier betekent dat aan het dier, als een wezen met gevoel, een eigen waarde wordt toegekend en dat de belangen van het dier niet automatisch ondergeschikt zijn aan de belangen van de mens. Ook de Wet Dier en de Wet Natuurbescherming gaan uit van de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier.

Artikel 1a stelt dat iedereen die op enigerlei wijze bij dierproeven betrokken is (als onderzoeker, technisch hulppersoneel, toezichthouder, vergunninghouder, DEC-lid of CCD-lid) bij zijn of haar handelen de intrinsieke waarde van het dier als leidraad dient te hanteren. Dit betekent dat inbreuken op de integriteit en/of het welzijn van dieren zo veel mogelijk dienen te worden voorkomen.

Het begrip integriteit verwijst naar de heelheid en gaafheid van een organisme en is gerelateerd aan het soortspecifiek en zelfstandig kunnen functioneren. Aantasting van integriteit hoeft niet altijd gepaard te gaan met een aantasting van welzijn of gezondheid.

Elke dierproef gaat gepaard met een zekere mate van instrumenteel gebruik van het dier. Respect voor de integriteit van een dier betekent dat een dier desondanks zoveel mogelijk de kans moet krijgen normaal te functioneren en floreren, in overeenstemming met zijn individuele en soortspecifieke behoeften. In situaties waarin dit door ingrepen aan het dier zelf of ingrepen in zijn omgeving niet lukt wordt de integriteit van het dier aangetast. Ook bij handelingen aan en omgang met wilde dieren in hun biotoop moet rekening worden gehouden met aantasting van de integriteit. Er zijn verschillende vormen van integriteitsaantasting denkbaar:

- De integriteit van een dier kan fysiek worden aangetast door het lichaam of de werking van het lichaam te veranderen, bijvoorbeeld door het trekken van (meerdere) veren buiten de normale ruiperiode, knippen van vinnen, het aanbrengen van merken.
- De integriteit van een dier kan gedragsmatig worden aangetast door beperkingen op te leggen aan het natuurlijke gedrag en functioneren van het dier:
  - door een huisvesting die niet aansluit bij zijn ethologische en fysiologische behoeften,
  - het aanbrengen van externe zenders/loggers die het dier hinderen in zijn normale gedrag,
  - (grote) kleurmerken waardoor het dier/gedrag door soortgenoten niet meer herkend wordt als behorende tot de soort,
  - translocatie experimenten waarbij dieren op plekken belanden waar ze normaal nooit zouden komen en dus mogelijk niet op aangepast zijn.
- De integriteit van het dier kan worden aangetast wanneer een dier ‘het doel waarom het op aarde is’ niet meer kan realiseren. Dit is voor een vos dat hij op vogels jaagt. En voor een vogel dat deze zijn jongen verdedigt tegen een vos of een andere broedplaats opzoekt.
- Het instrumenteel gebruiken van een dier, bijvoorbeeld het doden voor organen of het implanteren van zenders, wordt ook beschouwd worden als een aantasting van de integriteit.

Erkenning van de intrinsieke waarde van een dier impliceert dat het dier van de aantasting van welzijn, gezondheid en integriteit gevrijwaard dient te blijven wanneer niet aannemelijk gemaakt kan worden dat de nagestreefde doelen die aantasting rechtvaardigen.

II.2. Toepassingsbereik en doelstellingen

Niet alle handelingen aan dieren waarbij sprake is van een dierproef (=drempeloverschrijdend ongerief) vallen binnen de kaders van de Wod. Of er sprake is van een vergunningplichtige dierproef hangt mede af van de doelstelling in het kader waarvan deze dierproef uitgevoerd wordt.
Er zijn in de Wet meerdere artikelen waar dit toepassingsbereik (toegelaten of verboden) en de doelstellingen waar de Wet niet of juist wel betrekking op heeft worden aangegeven. Naast de inhoud van deze artikelen is de hiërarchie waarin deze dienen te worden toegepast van belang. Deze hiërarchie wordt bepaald door de volgorde waarin ze in de Wet beschreven zijn en is ook de basis voor de beslisboom in bijlage 1

II.2.1 Toepassingsbereik

Artikel 1b

1. *Deze wet is van toepassing op dieren die:*
   a. *worden gebruikt voor wetenschappelijke of onderwijskundige doeleinden; of*
   b. *worden gebruikt of bestemd zijn om te worden gebruikt in dierproeven of speciaal worden gefokt zodat hun organen of weefsels voor wetenschappelijke doeleinden kunnen worden gebruikt.*

Artikel 1b lid 1 heeft een breed toepassingsbereik: dieren die voor wetenschappelijke of onderwijskundige doeleinden worden gebruikt (sub a), dieren die daadwerkelijk gebruikt worden in dierproeven (volgens de definitie van artikel 1 lid 1 sub a) maar ook dieren die speciaal gefokt worden om gebruikt te gaan worden in dierproeven.

Niet alleen dieren in vergunningplichtige dierproeven vallen dus onder de Wet (artikel 1b lid 1 sub a). Ook op dieren die gebruikt worden om bijvoorbeeld foklijnen aan te houden of om experimentele dieren mee te fokken alsmede op dieren in de periode voordat ze in experiment genomen worden is de Wet van toepassing (artikel 1b lid 1 sub b).
NB. Alle dieren in fokkolonies gericht op de fok van proefdieren, alle dieren in voorraad en alle dieren in dierproeven worden opgenomen in de registratie ‘proefdieren’. Alle vergunningplichtige dierproeven komen in de registratie ‘dierproeven’. Voor dieren uit het wild is er alleen sprake van een registratie ‘dierproeven’ en geen registratie proefdieren.

‘*Wetenschappelijke doeleinden’* in artikel 1a wordt zo uitgelegd dat de wet van toepassing is op alle gevallen waarbij sprake is van ‘*een op wetenschappelijke wijze uitgevoerde gestructureerde systematische dataverzameling’*. Hoe breed deze uitleg is wordt ook geïllustreerd door de doeleinden beschreven in artikel 1c (II.2.3).

Handelingen aan dieren die niet onder de doelstellingen in artikel 1b lid 1 vallen, vallen buiten kaders van de Wod d.w.z. zijn niet vergunningplichtig.

II.2.2 Doelstellingen waarop de Wet niet van toepassing is

Er zijn activiteiten (doelstellingen) beschreven waarop de Wet expliciet niet van toepassing is. Deze zijn beschreven in artikel 1b lid 7.

Artikel 1b

7. ***Deze wet is niet van toepassing op**:*
   a. *niet-experimentele landbouwpraktijken;*
   b. *niet-experimentele praktijken in de klinische diergeneeskunde;*
   c. *experimenten in de klinische diergeneeskunde die nodig zijn voor een vergunning voor het in de handel brengen van een diergeneesmiddel;*
   d. *praktijken ten behoeve van de reguliere dierhouderij;*
   e. praktijken die als hoofddoel hebben het identificeren van het dier;
   f. praktijken die waarschijnlijk niet evenveel, of meer, pijn, lijden, angst of blijvende schade berokkenen als, dan wel dan het inbrengen van een naald volgens goed diergeneeskundig vakmanschap.

De interpretatie van de uitsluitende doelstelling (e) '*praktijken die als hoofddoel hebben het identificeren van het dier*' wordt apart besproken in paragraaf II.2.2.1.

II.2.2.1 Het hoofddoel identificeren (merken) van dieren

De Wet op de dierproeven is niet van toepassing op '*praktijken die als hoofddoel hebben het identificeren van het dier* (artikel 1b,7e). In het veldonderzoek is '*merken/identificeren'* van dieren één van de belangrijkste en misschien wel de meest gebruikte onderzoeksstrategie. Voor een juiste interpretatie van dit artikel is het van belang wat de wetgever heeft bedoeld met '*praktijken*', '*hoofddoel'* en wat onder '*identificeren*' dient te worden verstaan.
Met '*praktijken*' (de vertaling van het Engelse 'practices') worden '*handelingen*' bedoeld.
Voor de interpretatie van '*hoofddoel*' wordt uitgegaan van de situatie dat als er bij het doel van de handeling sprake is van één van de 'Wod-doelstellingen' in artikel 1c '*identificeren*' niet als hoofddoel wordt beschouwd. Bij het merken van wilde dieren in het kader van de doelstelling '*fundamenteel onderzoek*', *'onderzoek gericht op de bescherming van een soort*' of *'bescherming van het milieu in het belang van de gezondheid of het welzijn van mens of dier*' is '*identificeren*' dus niet het hoofddoel maar *'het middel*'.

Onder '*hoofddoel identificeren'* valt in ieder geval wel het identificeren/merken van niet experimentele dieren in het kader van kolonie- en kudde beheer/regulaire dierhouderij. Situaties waarbij er bij het merken van wilde dieren in hun biotoop sprake is van 'hoofddoel identificeren' komen niet of slechts zeer zelden voor.

Als het identificeren/merken van het dier uitgevoerd wordt in het kader van één van de doelen zoals beschreven in artikel 1c van de Wod (paragraaf II.2.3) is er geen sprake van 'hoofddoel identificeren' geldt artikel 1b,7e dus niet en is de Wod dus wel van toepassing.

Op het moment dat er wel sprake is van hoofddoel identificeren (artikel 1b lid 7 is van toepassing) is er geen sprake van een vergunningplichtige dierproef zelfs in de situatie dat er voor dit '*identificeren*' gebruik gemaakt wordt van anesthesie en/of met dit '*identificeren*' de ongerief drempel volgens de definitie van een dierproef wordt overschreden.

Voorbeeld: Het aanbrengen van een oormerk bij een in het wild lopende Schotse Hooglander valt buiten de kaders van de Wod (verplicht onderdeel van 'reguliere houderij'). Het aanbrengen van een oormerk bij een in het wild levend wild zwijn/hert zou wel als dierproef worden aangemerkt.

II.2.3 Doelstellingen waarvoor dierproeven mogen worden uitgevoerd.

Artikel 1c beschrijft de doelen waarvoor dierproeven mogen worden uitgevoerd (dikgedrukt zijn de voor veldwerk meest relevante doelen).

Artikel 1c
Onverminderd artikel 2, tweede en derde lid, worden ***dierproeven slechts in verband met de volgende doeleinden verricht:***

- ***a. fundamenteel onderzoek;***
- *b. translationeel of toegepast onderzoek met een van de volgende doelstellingen:*
  - *de vermijding, voorkoming, diagnose of behandeling van ziekten, gezondheidsstoornissen of andere afwijkingen, dan wel de gevolgen daarvan, bij mensen, dieren of planten,*
  - *de beoordeling, opsporing, regulering of wijziging van fysiologische toestanden bij mensen, dieren of planten, of*
  - *het welzijn van dieren en de verbetering van de productieomstandigheden voor dieren die met het oog op landbouwdoeleinden worden gefokt;*
- *c. elke in onderdeel b genoemde doelstelling, tijdens de ontwikkeling, vervaardiging of beproeving van de kwaliteit, doeltreffendheid en veiligheid van geneesmiddelen, levensmiddelen en diervoeders en andere stoffen of producten;*
- ***d. bescherming van het milieu in het belang van de gezondheid of het welzijn van mens of dier;***
- ***e. onderzoek gericht op het behoud van de soort;***
- *f. hoger onderwijs of opleiding voor het verwerven, op peil houden of verbeteren van beroepsvaardigheden;*
- *g. forensisch onderzoek.*

Als er bij een dierproef geen sprake is van één van de doelstellingen beschreven in artikel 1c en de doelstelling valt ook niet in één van de uitzonderingscategorieën beschreven in artikel 1b lid 7, dan is deze dierproef verboden en is het niet mogelijk voor deze dierproef een vergunning te krijgen.

Bovendien geldt nog artikel 2 lid 2.

Artikel 2

2. *De instellingsvergunning geldt, voor wat betreft het verrichten van dierproeven als in artikel 1c, onderdeel b tot en met f bedoeld, uitsluitend voor zover de proeven, al dan niet rechtstreeks, gericht zijn op het belang van de gezondheid of de voeding van mens of dier.*

Dit betekent dat wanneer de doelstelling anders is dan '*fundamenteel onderzoek'* dierproeven al dan niet rechtstreeks, gericht moeten zijn op het belang van de gezondheid of de voeding van mens of dier.

II.2.4 Beperking van de doelstellingen bij gebruik van bedreigde diersoorten

Artikel 10e lid 4

Dieren, niet zijnde niet-menselijke primaten, en behorende tot bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen bedreigde diersoorten worden niet in een dierproef gebruikt, tenzij door middel van een wetenschappelijke motivering wordt aangetoond dat het doel van de dierproef niet kan worden bereikt door gebruikmaking van dieren behorende tot andere dan de in de algemene maatregel van bestuur aangewezen bedreigde diersoorten en de dierproef een van de doeleinden genoemd in artikel 1c, onderdeel b, eerste gedachtestreepje, onderdeel c, of onderdeel e, tot doel heeft.

Voor het gebruik van bedreigde diersoorten (*zie voor de omschrijving van 'bedreigde diersoorten' binnen de kaders van de Wod paragraaf II.3.3.4*) geldt met betrekking tot de in artikel 1c aangegeven doelstellingen een extra beperking. Naast de voor alle in het wild gevangen dieren vereiste wetenschappelijke onderbouwing mogen experimenten met bedreigde soorten alleen maar uitgevoerd worden voor een beperkt aantal van de in artikel 1.c genoemde doelen te weten *artikel 1c, onderdeel b, eerste gedachtestreepje, onderdeel c of onderdeel e*.

Artikel 1.c (zie ook paragraaf II.B)

b. translationeel of toegepast onderzoek met een van de volgende doelstellingen:
- *de* vermijding*, voorkoming, diagnose of behandeling van ziekten, gezondheidsstoornissen of andere afwijkingen, dan wel de gevolgen daarvan, bij mensen, dieren of planten,*

c. elke in onderdeel b genoemde doelstelling, tijdens de ontwikkeling, vervaardiging of beproeving van de kwaliteit, doeltreffendheid en veiligheid van geneesmiddelen, levensmiddelen en diervoeders en andere stoffen of producten;

e. onderzoek gericht op het behoud van de soort

Dierproeven met bedreigde diersoorten met als enige doelstelling fundamenteel onderzoek zijn niet toegestaan.

NB Er zal in dit soort situaties waarschijnlijk ook altijd sprake zijn van 'onderzoek gericht op het behoud van de soort' en/of op ' bescherming van het milieu in het belang van de gezondheid of het welzijn van mens of dier'.

II.2.5 Casus: Het beheer van natuurterreinen

Een aanzienlijk deel van het onderzoek met wilde dieren in hun biotoop wordt uitgevoerd naar aanleiding van vragen die vallen onder de hoge aggregatieniveau doelstelling '*het beheer van natuurterreinen'.*

Deze doelstelling staat niet expliciet opgenomen in artikel 1c (includerende doelstellingen) en artikel 1b lid 7 (uitsluitende doelstellingen). Dit zou twee gevolgen kunnen hebben: de Wet is niet van

toepassing of de betreffende dierproef is verboden. Welke van deze situaties uiteindelijk geldt wordt bepaald door de interpretaties van de wetsartikelen die betrekking hebben op het toepassingsgebied 'doelstellingen'. Deze zijn weergegeven in de stappen 2, 3, 4 en 6 in de beslisboom in bijlage 1.

De uitleg van artikel 1b lid 1 is beschreven in II.2 (stap 2 in de beslisboom) en komt neer op de vraag of er bij het onderzoek sprake is van '*een op wetenschappelijke principes uitgevoerde gestructureerde systematische dataverzameling'*.
Indien hier sprake van is en onderzoek in het kader van het beheer van natuurterreinen wordt ondergebracht bij de doelstelling '*bescherming van het milieu in het belang van de gezondheid of het welzijn van mens of dier'* en/of de doelstelling *'onderzoek gericht op het behoud van de soort, (stap 4 in de beslisboom)* dan valt dit binnen de kaders van de Wod en is er een juridische basis voor het uitvoeren van dit type experimenten.
In het andere geval valt dit onderzoek noch onder de uitsluitende doelstellingen noch onder de includerende doelen en zou het dus verboden zijn.

NB

1. De huidige praktijk is dat veel van het onderzoek in het kader van de onderbouwing of het monitoren van effecten van beheersmaatregelen uitgevoerd wordt door Groene Bureaus, Soortorganisaties en kennisinstellingen waarbij er van uitgegaan wordt dat als er sprake is van drempel overschrijdend ongerief dit binnen de kaders van de Wod valt.
2. Bovenstaande zou kunnen betekenen dat een aantal instellingen (o.a. Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat) die ook dit soort 'onderzoek' doen vergunninghouder Wod zouden moeten gaan worden en voor dat deel van hun activiteiten project vergunningen moeten gaan aanvragen of dit uitbesteden aan een instelling die wel beschikt over een vergunning in het kader van de Wod.
   NB. Dit betekent wel dat deze instelling ook volledig verantwoordelijk is voor alle aspecten van het onderzoek.

II.2.6 Het vangen en doden van dieren voor het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen

Het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaams-vloeistoffen in het kader van één of meerdere van de doelstellingen beschreven in artikel 1c, wordt in Nederland beschouwd als een vergunningplichtige dierproef (artikel 1. lid a). Dit is een nationale kop op de Europese Richtlijn. Deze kop is toegelaten omdat deze doelstelling in Nederland ook al gold onder oude Wod (voor 14 december 2014)[2]). Deze bepaling geldt dus niet in de meeste andere Europese landen. Het gebruik van organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen van dieren die om een andere reden gedood worden (in het kader van bestrijding, consumptie, commerciële visvangst) is niet vergunningplichtig.

NB. Als de onderzoeker in het kader van het experiment de uitvoering van het vangen door een commerciële visser of bestrijder bepaalt (bijvoorbeeld de locatie of het moment van vangen) dan is er wel sprake van een dierproef.

Bij dit type experimenten met wilde dieren in hun biotoop is in een aantal gevallen alleen sprake van vangen waarbij het doden onderdeel van het vangen is. Bijvoorbeeld het vangen van muizen, mollen en muskusratten met klapvallen of vissen in sleepnetten. Omdat dit consequenties kan hebben voor het ongerief, en bij het doden rekening gehouden moet worden met de toegelaten dodingsmethoden in Annex IV van de Richtlijn dient in een projectaanvraag en voor de registratieonderscheid te worden gemaakt maken tussen dieren die door het vangen doodgaan en dieren die levend gevangen worden en daarna worden gedood.

In het kader van het populatie onderzoek met vissen zullen er afhankelijk van de vangcondities situaties zijn waarbij na het vangen niet alle vissen dood zijn. Nog levende vissen waarvan otolieten

[2])Lidstaten kunnen onder voorwaarden stukken wetgeving in stand houden die al bestond voor de introductie van een richtlijn.

en/of andere organen moeten worden verzameld zullen in dat geval direct nadat ze in de handen en gedetermineerd zijn worden gedood. In de projectvergunningen en in de registratie dierproeven wordt in dit geval om praktische redenen geen onderscheid gemaakt tussen doodgaan in het net en gedood worden direct na de vangst.

1. *Het in het kader van één of meerdere van de toegelaten doelstellingen doden van dieren voor het verzamelen van organen is een vergunningplichtige dierproef (ook als er geen sprake is van drempel overschrijdend ongerief).*
2. *Het isoleren van organen van dieren die om een andere reden gedood zijn is geen vergunningplichtige dierproef.*

II.2.7 Populatie onderzoek met wilde consumptievissen

Veel van het populatie onderzoek met wilde vissen betreft meten en wegen (geen drempel overschrijdend ongerief, geen vergunningplichtige dierproef) en/of het verzamelen van otolieten, maaginhouden, organen, weefsels etc. Zoals aangeven bij II.2.6 is er als dit uitgevoerd wordt voor een doel genoemd in artikel 1c in Nederland sprake van een vergunningplichtige dierproef. Omdat het monitoren van wilde visbestanden vaak uitgevoerd wordt gericht op hun belang voor de voedselvoorziening en uitgevoerd wordt in Europees verband is gesuggereerd dat dit populatieonderzoek valt onder de doelstelling '*niet-experimentele landbouwpraktijken*' waarvan in artikel 1b.7a aangegeven is dat de Wod daarop niet van toepassing is.
Deze zienswijze is echter strijdig met het working document van 6-7 oktober 2011: '*Agriculture can be defined as the production of food, feed, fiber and other goods by the systematic raising of domesticated plants and animals*'.

Het verzamelen van otolieten van vissen bedoeld voor de consumptie en gevangen door een commerciële visser en is geen vergunningplichtige dierproef. Het verzamelen van otolieten van tijdens het vangen doodgegane bijvangstvissen ook niet. Indien bijvangst vissen van een commerciële visser die anders levend teruggezet zouden worden, worden gedood om otolieten te verzamelen is er wel sprake van een vergunningplichtige dierproef.

Het verzamelen van organen van dode bijvangst vissen van een commerciële visser valt buiten de kaders van de Wod. Indien deze vissen speciaal hiervoor gedood worden is er wel sprake van een dierproef. Ook het doden en meenemen van wilde vissen naar het lab om later organen te verzamelen en/of te determineren is vergunningplichtig.

II.3. Welke proefdieren vallen binnen het toepassingsbereik?

De dieren/diergroepen waar de Wod op van toepassing is staan beschreven in artikel 1b lid 5.

Artikel 1b

5. ***Deze wet is van toepassing op:***
   - ***a. levende niet-menselijke gewervelde dieren, met inbegrip van:***
     - ***– zich zelfstandig voedende larvale vormen, en***
     - ***– foetale vormen van zoogdieren vanaf het laatste derde deel van hun normale ontwikkeling;***
   - ***b. levende koppotigen en andere bij algemene maatregel van bestuur aangewezen ongewervelde diersoorten waarvan redelijkerwijs mag worden aangenomen dat zij ongerief ondervinden van een dierproef.***

In de paragrafen III.3.1, III3.2 en III3.3 wordt het voor het veld werk relevante toepassingsbereik 'proefdieren' nader beschreven (zie ook de beslisboom in bijlage 1)

II.3.1 Ontwikkelingsstadia

Afgezien van één groep evertebraten (de koppotigen) richt de Wod zich op vertebraten. Artikel 1b lid 5.a geeft aan dat er ook bij het gebruik van nog niet volgroeide ontwikkelingsstadia sprake kan zijn van vergunningplichtige dierproeven. De grenzen die hierbij gehanteerd worden zijn verschillend voor de verschillende diergroepen.
Bij reptielen, amfibieën en vissen ligt deze grens bij zich zelfstandig voedende stadia. Voor het onderzoek met deze diergroepen betekent dit dat de grens tussen wel of niet proefdier en daarmee mogelijk wel of niet vergunningplichtige dierproef bepaald wordt of er sprake is van zelfstandig

voedende larvale vormen (wel een dierproef) of larvale vormen die nog leven op hun dooierzak (geen dierproef).
Voor zoogdieren ligt deze grens bij ontwikkelingsstadia vanaf het derde deel van de dracht. Bij vogels is er pas sprake is van proefdieren in de zin van de wet na het uitkomen uit het ei tenzij er in een vroeger stadium handelingen zijn verricht aan de embryo's waarvan zij na het uitkomen uit het ei bovendrempelig ongerief ondervinden.

II.3.2 Bijvangst dieren

Dieren die door bijvangst onvermijdbaar betrokken zijn bij een vergunningplichtige dierproef maar niet de doeldieren zijn in wettelijke zin, zijn geen onderdeel van de dierproef. Ook in het geval zij geconfronteerd worden met bovendrempelig ongerief of zelfs ten gevolge van de handelingen in het kader van de dierproef zouden overlijden.
De DEC en de IvD dienen in het kader van hun 3V-taak rekening te houden met de effecten op andere dieren dan de doeldieren, dus bijvoorbeeld bij de keuze voor een vangmethode waarbij zo min mogelijk sprake is van bijvangst (zie ook IV.2)
Aantallen bijvangst dieren hoeven niet opgenomen te worden in de projectaanvraag en in de registratie dierproeven.

II.3.3. Beperkingen aan het gebruik van bepaalde groepen dieren

Er zijn vanuit de wet- en regelgeving voor het gebruik van bepaalde categorieën proefdieren (o.a. dieren van niet toegelaten herkomst, wilde dieren in hun biotoop, bedreigde diersoorten) beperkingen opgelegd.

II.3.3.1 De herkomst van proefdieren

> *Artikel 11*
> 1. *Dieren behorende tot de in de richtlijn aangewezen diersoorten worden slechts in een dierproef gebruikt, wanneer deze dieren voor gebruik in dierproeven zijn gefokt.*
> 2. *In afwijking van het eerste lid kan een projectvergunning worden verleend voor een project waarbij dierproeven worden verricht met dieren die niet zijn gefokt met het oog op het gebruik van deze dieren in een dierproef, indien op grond van een wetenschappelijke motivering is aangetoond dat het doel van de dierproef niet kan worden bereikt, indien voor die dierproef een dier wordt gebruikt dat voor het gebruik in dierproeven is gefokt.*

Conform artikel 11.1 geldt dat dierproeven alleen maar uitgevoerd mogen worden met dieren die speciaal voor het doen van dierproeven gefokt zijn bij een geregistreerd fok- en toeleveringsbedrijf.
Deze situatie doet zich nooit voor bij het onderzoek met wilde dieren in hun biotoop. Hier geldt dus altijd artikel 11 lid 2. Dit betekent dat in de projectaanvraag op grond van een wetenschappelijke motivering moet worden aangetoond dat het doel van de dierproef niet kan worden bereikt, indien voor de dierproef een dier wordt gebruikt dat voor het gebruik in dierproeven is gefokt.

II.3.3.2 Wilde dieren uit hun biotoop

> *Artikel 10f*
> 1. *In hun biotoop gevangen dieren worden niet in dierproeven gebruikt.*
> 2. *In afwijking van het eerste lid, kan een projectvergunning worden verleend voor een project waarvan een in het eerste lid bedoelde dierproef onderdeel uitmaakt, indien door middel van een wetenschappelijke motivering wordt aangetoond dat het doel van de dierproef niet kan worden bereikt met een dier dat voor gebruik in een dierproef is gefokt.*

Het gebruik van in het wild gevangen wilde dieren in dierproeven is verboden (artikel 10f. lid 1) maar toegestaan **indien in een projectaanvraag op grond van een wetenschappelijke motivering is aangetoond dat het doel van de dierproef niet kan worden bereikt met een dier dat voor het gebruik in dierproeven is gefokt** (artikel 10f. lid 2). Hiertoe zijn een aantal specifieke vragen in het projectformulier opgenomen. In de praktijk komt het er dus op neer dat deze motivering een onvermijdelijk onderdeel is in elke projectaanvraag die betrekking heeft op onderzoek met wilde dieren in hun biotoop.
De DEC/ CCD toetsen deze onderbouwing en de CCD neemt bij de vergunningverlening in de projectvergunning op dat er sprake is van het gebruik van dieren van een wilde soort.

II.3.3.3 Dierproeven met wilde dieren in hun biotoop

> *Artikel 10g*
> 1. *Dierproeven worden verricht in een inrichting van een gebruiker.*
> 2. *In afwijking van het eerste lid kan een projectvergunning worden verleend voor een project waarbij dierproeven worden verricht buiten een inrichting van een gebruiker, indien op basis van een wetenschappelijke motivering wordt aangetoond dat het doel van de dierproef niet kan worden bereikt indien de dierproef in een inrichting van een gebruiker wordt verricht.*

Onderzoek met wilde dieren in hun biotoop wordt (bijna per definitie) niet uitgevoerd binnen de '*inrichting van een gebruiker*' (dat wil zeggen in de proefdierfaciliteiten van een instellingsvergunninghouder). Dit betekent dat in een projectaanvraag wetenschappelijk moet worden onderbouwd dat zonder een natuurlijk omgeving het doel van de dierproef niet kan worden bereikt. Deze natuurlijke omgeving en de genetische en fenotypische variatie van de te onderzoeken dieren zijn essentieel voor het beantwoorden van de vraagstelling. (artikel 10g lid 2). (zie ook II.3.3.2 en IV.1)

II.3.3.4 Bedreigde diersoorten

> *Artikel 10e.4*
> *Dieren behorende tot bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen bedreigde diersoorten dienen niet in een dierproef te worden gebruikt, tenzij door middel van een wetenschappelijk motivering wordt aangetoond dat het doel van de dierproef niet kan worden bereikt door gebruikmaking van dieren behorende tot andere dan in de algemene maatregel van bestuur aangewezen bedreigde diersoorten en de dierproef een van de doeleinden heeft in artikel 1c, onderdeel b, eerste gedachtestreepje, onderdeel c of onderdeel e, tot doel heeft.*
>
> ---
>
> *Artikel 1.c* (zie ook paragraaf II.B)
> - *b. translationeel of toegepast onderzoek met een van de volgende doelstellingen:*
>   - *de* vermijding*, voorkoming, diagnose of behandeling van ziekten, gezondheidsstoornissen of andere afwijkingen, dan wel de gevolgen daarvan, bij mensen, dieren of planten,*
> - *c. elke in onderdeel b genoemde doelstelling, tijdens de ontwikkeling, vervaardiging of beproeving van de kwaliteit, doeltreffendheid en veiligheid van geneesmiddelen, levensmiddelen en diervoeders en andere stoffen of producten;*
> - *e. onderzoek gericht op het behoud van de soort*

Binnen de Wet op de dierproeven betekent een bedreigd dier een dier van een soort die:

- Opgenomen is in de lijst in Annex A van de Council Regulation EU 338/97 en
- Niet op de lijst staat in artikel 7(1) van dit document (=bedreigde soorten die gefokt worden in gevangenschap).

Deze Annex A in EU 338/97 is de lijst met soorten met het hoogste niveau van bescherming en wordt elke 2-3 jaar bijgewerkt.
(http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0750)
Deze lijst is primair opgesteld gericht op de handel in bedreigde diersoorten. Het verdient aanbeveling hier ook de dieren die via andere wetten bedreigd of beschermd zijn onder te laten vallen (bijv EU Vogelrichtlijn en EU habitat richtlijn).
Zie voor de beperkingen die aan het gebruik van bedreigde dieren in dierproeven zijn verbonden paragraaf II.2.3 en II.2.4.

III. Het plaatsen en gebruik van externe zenders

Als het aanbrengen en/of het dragen van zenders of andere apparatuur bij een dier gepaard gaat met bovendrempelig ongerief en/of aantasting van integriteit (zie II.1.5) is er sprake van een vergunningplichtige dierproef.

Bijvoorbeeld: verlaagde levensverwachting, verhoogde kans op predatie, directe schade door het tuigje zelf (te strak, irritatie onderliggende huid/veren), verlaagde bijdrage aan reproductie, metabole effecten, aero- en hydrodynamische effecten.

De ervaringen van de laatste jaren hebben duidelijk gemaakt dat de effecten van het dragen van een zender in hoge mate soort, context en geslachts-specifiek kunnen zijn. Voor het inschatten van het ongerief bij een bepaalde soort/zender combinatie blijken de ervaringen met dezelfde zender bij vergelijkbare andere soorten slechts beperkt voorspellend te zijn.
Er zijn zelfs aanwijzingen dat er binnen één soort verschillen zijn tussen individuen in hoe ze reageren en omgaan met een extern aangebrachte zender.
In bijlage 2 zijn nadere overwegingen rond het uitrusten van dieren met zenders opgenomen.

Het gebruik van zenders dient in overeenstemming te zijn met de algemeen geldende normen (afmetingen en gewicht, volwassen gezonde dieren, geen interferentie met reproductie). In het geval er geen ervaring is met een bepaalde bevestigingsmethode en/of zender/apparaat bij een bepaalde soort, is wanneer dit praktisch mogelijk is, een gecontroleerde pilot met dieren in gevangenschap of in het veld aan te bevelen. De condities rond een dergelijke pilot in het veld zijn bijvoorbeeld goede mogelijkheden de dieren te observeren, goede terugvang mogelijkheden, een zender die 'op commando' of na korte periode vanzelf afvalt.

Er zijn zender/tuig/diersoort combinaties waarmee in de afgelopen periode al zoveel ervaring is opgebouwd dat de conclusie gerechtvaardigd is dat hierbij het risico van bovendrempelig ongerief ten gevolge van het aanbrengen en het dragen verwaarloosbaar klein is en er dientengevolge geen sprake is van een vergunningplichtige dierproef.

Situaties waarbij er redelijkerwijs sprake is van onderdrempelig vervolgongerief (risico op bovendrempelig ongerief verwaarloosbaar klein)

- Zender/apparatuur gebruik bij soorten waar op basis van eerdere ervaringen redelijkerwijs kan worden aangenomen dat het ongerief veroorzaakt door het dragen van een zender onderdrempelig is. De eerdere ervaring zou bijvoorbeeld een pilotstudie kunnen betreffen.
  NB. Het uitvoeren van een dergelijke pilotstudie is in veel gevallen wel vergunningplichtig.
  Voorbeelden(zie ook bijlage 2):
  Vogels
  - Geolocators en andere apparatuur die lichter is dan 1% van het lichaamsgewicht en aan een pootring of halsband wordt bevestigd.
  - Tijdelijke bevestiging van zenders/loggers (maximaal 5 dagen), bijvoorbeeld een radiozender die aan een staartpen wordt vastgebonden, radiozender die op al dan niet afgeknipte veren geplakt wordt, waarbij het gewicht van de zender/logger ≤3% van het lichaamsgewicht betreft.

  Vleermuizen
  - De metingen aan een gezenderd dier kunnen in enkele dagen worden afgerond (bijvoorbeeld het achterhalen van een slaapplaats van een bepaalde vleermuissoort). De zenders (gewicht max 5% van het lichaamsgewicht) worden aangebracht met een lijm die er voor zorgt dat de zender na maximaal 5 dagen afvalt. De antenne moet van zodanige lengte zijn dat het dier in zijn normale levenswijze hier nooit door gehinderd wordt.

  Zoogdieren
  - Halsbandzenders bij grote zoogdieren (herten, wolven) minder dan 3% van het lichaamsgewicht

Het extern aanbrengen van zenders en andere apparatuur op wilde dieren is vanwege het (risico) op bovendrempelig ongerief na het loslaten een vergunningplichtig dierproef.
Behalve in die gevallen waarin op basis van aantoonbare ervaring er de reële verwachting is dat een bepaald type zender/apparaat in combinatie met een bepaalde bevestigingsmethode bij een specifieke soort gedurende de periode dat de zender op het dier zal zitten, niet zal resulteren in bovendrempelig ongerief.

Het gebruik van zenders/apparatuur is in ieder geval vergunningplichtig in de volgende situaties:

- Wanneer na het vangen anesthesie/sedatie nodig is/toegepast wordt om de zender aan te brengen (dus ook als die sedatie al toegepast wordt in het kader van het vangen) (zie II.1.1)

- Bij implantatie van de zender (bijvoorbeeld subcutaan of intra peritoneaal)
- Wanneer de gevestigde kaders met betrekking tot maximaal gewicht, grootte, bevestiging en of bevestigingsplaats om wetenschappelijke redenen niet worden gevolgd.
- Er een reëel risico is op bovendrempelig vervolgongerief (zie II.1 en bijlage 2)

Er dient gestreefd te worden naar het gebruik van zenders die na afloop van de metingen vanzelf afvallen of omstandigheden waarbij het mogelijk is de zender na afloop van het experiment te verwijderen (zie ook paragraaf IV.6).
De ervaringen en het succes van zenderstudies (aantal geplaatste zenders, aantal teruggevonden/ uitgelezen zenders/ observaties aan de dieren) zijn onderdeel van de welzijnsevaluatie in het kader van de Code of Practice Welzijnsbewaking door de IvD. Deze evaluatie dient om in vervolgexperimenten het ongerief voor de dieren te beperken en/of verbeteringen aan te brengen aan de zender of de bevestiging daarvan.

In bijlage 2 zijn aspecten opgenomen die een rol kunnen spelen bij het uiteindelijke ongerief en dus bij de beoordeling van een project door de DEC en de CCD en vooral bij de beoordeling van concrete experimenten door de IvD.

Omdat zenders/loggers in toenemende mate uitgerust worden met zonnecellen en het in het kader van de doelstellingen vaak belangrijk is een individueel dier zo lang mogelijk te volgen, wordt de noodzaak van het gebruik van methoden om de zenders af te laten vallen geringer. Dit heeft ook consequenties voor het bepalen van het einde van het experiment (vooral als dit de looptijd van het achterliggende project overschrijdt (zie IV.6)).

IV. Aanvullende wettelijke bepalingen

Naast de wettelijke kaders die bepalen of er sprake is van een vergunningplichtige dierproef zijn er voor het onderzoek met wilde dieren in hun biotoop nog een aantal andere relevante kaders in de wet opgenomen.

IV.1 Vangmethoden

Artikel 10f

3. *Het vangen van het dier in het wild vindt plaats door een deskundig persoon met methoden die bij dieren geen pijn, lijden, angst of blijvende schade veroorzaken die te vermijden zijn.*

Wanneer is vastgesteld dat er sprake is van een vergunningplichtige dierproef dient de keuze voor een bepaalde vangmethode in de context van mogelijke alternatieven in de projectaanvraag beargumenteerd te worden. De ongeriefconsequenties van het vangen dienen helder en herleidbaar te zijn.

De keuze voor een bepaalde vangmethode voor een bepaalde soort dient onderbouwd te zijn op basis van literatuur, eigen ervaringen of ervaringen van anderen met de betrokken doelsoort. Hierbij spelen de volgende aspecten een rol:

1. Op basis van welke overwegingen, wet- en regelgeving en/of voorschriften is gekozen voor een bepaalde vangmethode? (zie paragraaf IV.1.1)
2. Wat zijn de vangcondities? (zie paragraaf IV.1.2)
3. Zijn er onbedoelde (indirecte) gevolgen? (zie paragraaf IV.1.3)

Deze punten zijn onderdeel van de afwegingen door de IvD, de DEC en de CCD.
De vangmethode en de effecten op de dieren zijn ook onderdeel van de beoordeling van de welzijnsevaluaties door de IvD.

Factoren die van belang zijn bij het bepalen of er sprake is van vermijdbare pijn, angst of schade (*artikel 10f lid 3*) staan aangegeven in bijlage 2. Of de betreffende vangmethoden toegelaten zijn in het kader van andere wetten kan hierbij ook een rol spelen.

IV.1.1 Andere voorschriften/regelgeving bij keuze vangmethodes

In Nederland wordt voor veel veldonderzoek gebruik gemaakt van gestandaardiseerde vangmethoden die ontwikkeld zijn om het effect op het welzijn van de dieren zo veel mogelijk te beperken en op een verantwoorde manier data te verzamelen.

Voor vangprotocollen zijn er geen voorschriften vanuit de Wod. In een aantal gevallen zijn er vanuit andere regelgeving dan de Wod, of vanuit de opdrachtgever vangmethodes dwingend opgelegd:

- Onderzoek naar soorten die vallen onder de Visserijwet is gebonden aan vangmethodes die toegestaan zijn volgens de Visserijwet.
- Het Netwerk Groene Bureaus geeft als brancheverenigingen machtigingen uit in het kader van de Wet Natuurbescherming (voorheen de Flora- en Faunawet). Hierbij is de ontvanger gebonden aan het hanteren van diersoort specifieke protocollen (waaronder vangmethoden) die in overleg met deskundigen zijn opgesteld. Voor niet aangesloten onderzoeksbureaus gelden deze protocollen in principe niet.
- Het Vogeltrekstation van het NIOO-KNAW geeft onder een raamvergunning individuele vergunningen uit in het kader van de Wet Natuurbescherming (voorheen de Flora- en Faunawet) aan vogelringers en draagt zorg voor opleiding en certificering. Voorgeschreven vangmethoden en het verantwoord hier mee omgaan, vormen een belangrijk onderdeel van de kaders en de opleiding bij het verlenen van deze vergunningen.
- Opdrachtgevers die onderzoeken laten uitvoeren stellen in toenemende mate eisen aan de kwaliteit van het uitgevoerde onderzoek, bijvoorbeeld door accreditatie of gebruik van algemeen geaccepteerde standaard vangstprotocollen in de opdracht verplicht te stellen.

In zeldzame gevallen kan het voorkomen dat er sprake is van conflicterende regelgeving waarbij een bepaalde bemonsteringsmethode geëist wordt die strijdig is met de kaders die gesteld worden vanuit de Wod (bijvoorbeeld als er een minder belastende of minder dieren kostende methode beschikbaar is). In dergelijke situaties moet per geval bekeken worden welke regelgeving voorgaat en in hoeverre de desbetreffende regelgeving ruimte laat. In de projectaanvraag en in het DEC advies moet aangegeven worden of er sprake is van tegenstrijdige wetgeving speciaal in het geval dat die van invloed is op het welzijn van de dieren of de haalbaarheid van het experiment.
De CCD beschikt over een ondersteunend bureau met op dit gebied gespecialiseerde juristen die onderzoekers, IvD's en DEC 's hierover kunnen adviseren.

IV.2 Onbedoelde milieueffecten

Artikel 10a2

1. *De centrale commissie dierproeven verleent slechts een projectvergunning voor een project indien:*

*c. het project zo is opgezet dat de dierproeven zo humaan en **milieuvriendelijk** mogelijk kunnen worden uitgevoerd*

De Wet op de dierproeven richt zich primair op de bescherming van het individuele dier. In haar afweging en advies dient de DEC *'milieueffecten'* te betrekken (artikel 10a2 lid 1 sub a). Deze milieueffecten worden in het Nederlandse vergunning traject ruim geïnterpreteerd. In projectaanvragen dienen de gevolgen voor de indirect bij de proeven betrokken dieren (zie II.3.2), voor de soort en voor het biotoop te zijn beschreven alsmede de maatregelen die genomen zijn om deze milieueffecten te minimaliseren.

Bijvoorbeeld:

- De effecten op de lokale populatie/soort (speciaal in geval van bedreigde diersoorten)
- Effecten op kwetsbare biotopen
- Effecten op jonge dieren/eieren
- Introductie van pathogenen/parasieten

In veel gevallen worden deze zaken ook al afgedekt door andere Wet- en regelgeving (bijvoorbeeld de Wet Natuurbescherming).

IV.3 Zieke/gewonde dieren

Artikel 10f

4. *Dieren waarvan bij of na de vangst wordt vastgesteld dat zij gewond zijn of in slechte gezondheid verkeren, worden onderzocht door een dierenarts of andere terzake deskundige persoon. Met betrekking tot deze dieren worden maatregelen getroffen om de dieren zo min mogelijk te laten lijden.*
5. *In afwijking van het vierde lid kan worden afgeweken van de in het vierde lid bedoelde maatregelen indien daarvoor een wetenschappelijke motivering bestaat.*

Artikel 10f lid 4 bepaalt dat indien een gewond/ziek wild dier wordt gevangen dit dier door een veterinair (of andere terzake deskundige) moet worden onderzocht en maatregelen moeten worden genomen om dit dier zo min mogelijk te laten lijden. Echter '*zieke en zwakke individuen zijn een intrinsiek onderdeel van een natuurlijke populatie*'. Veterinair ingrijpen zou de uitkomsten van het onderzoek kunnen beïnvloeden. Artikel 10f.5 geeft aan dat op basis van wetenschappelijke argumenten van dit veterinair ingrijpen, mag worden afgezien. Deze dienen te zijn opgenomen in de projectvergunning en zijn onderdeel van de afwegingen van de DEC en de CCD.

Dit afzien van ingrijpen door een dierenarts of andere terzake deskundige geldt niet voor verwondingen die zijn ontstaan door het vangen, hanteren en fixeren zelf.

IV.4 Het gebruik van anesthesie/sedatie

Artikel 13

2. *Bij het gebruik van verdoving wordt afgewogen of:*
   a. *het toedienen van verdoving voor het dier traumatischer is dan de dierproef zelf; en*
   b. *het toedienen van verdoving onverenigbaar is met het doel van de dierproef.*

Dit artikel heeft zowel betrekking op de keuze voor het toepassen van anesthesie bij het vangen (zie ook II.1.1) als bij de vervolghandelingen. Bij de keuze voor het toepassen van anesthesie/sedatie dient altijd te worden afgewogen of bij het vangen en/of het uitvoeren van de vervolghandelingen het toedienen van sedatie/verdoving voor het dier traumatischer is dan het deze (wakker) te ondergaan en of het toedienen van verdoving verenigbaar is met het doel van de dierproef. (artikel 13 lid 2).

Bij het sederen van gevangen wilde dieren spelen vaak veiligheidsoverwegingen een rol zowel voor het dier, als voor de onderzoekers . Dit kan dus betekenen dat bij wilde dieren na het vangen anesthesie wordt toegepast om het dier te kunnen hanteren in een situatie dat er bij een handtam dier voor het uitvoeren van dezelfde handelingen nooit gesedeerd zou worden.
Omdat er in de meeste gevallen geen sprake is van een chirurgisch stadium anesthesie mag dit sederen niet resulteren in meer dan gering ongerief. Het gebruik van sedatie/anesthesie na het vangen (ook als dit zonder injectie gebeurt, bijvoorbeeld via een inhalatieanestheticum) resulteert in alle gevallen in drempel overschrijdend ongerief waarmee er dus sprake is van een vergunningplichtige dierproef.

IV.5 Vrijlaten na experiment

Het na afloop van de experimentele handelingen en/of het gebruik in experimenten weer vrijlaten van wilde dieren valt ook binnen de kaders van de Wod.
De artikelen 13d en 13e beschrijven deze kaders.

Artikel 13d

Dieren die zijn gebruikt of bestemd waren om te worden gebruikt in een dierproef kunnen worden vrijgegeven voor adoptie of opnieuw in hun habitat of in een voor de soort geschikt dierhouderijsysteem worden geplaatst, indien:

   a. *de gezondheidstoestand van het dier het toelaat;*
   b. *geen gevaar bestaat voor de volksgezondheid, de diergezondheid of het milieu; en*
   c. *passende maatregelen genomen zijn om het welzijn van het dier te waarborgen.*

Artikel 13e

Wanneer de fokker, leverancier of gebruiker overgaat tot vrijgave ter adoptie van dieren die zijn gebruikt of bestemd waren om te worden gebruikt in een dierproef, past deze een adoptieprocedure toe, die voorziet in de socialisatie van de voor adoptie vrij te geven dieren. ***Indien het wilde dieren betreft, doorlopen deze, indien nodig een reïntegratieprogramma voordat zij opnieuw in hun habitat worden geplaatst.***

De gezondheidstoestand van de dieren moet het vrijlaten toelaten (artikel13d. lid a), er moet geen gevaar zijn voor de volksgezondheid, diergezondheid en het milieu (artikel13d. lid b) en er dienen passende maatregelen genomen te worden om het welzijn van het dier te waarborgen (artikel 13d. lid c).

Artikel 13e geeft aan dat indien nodig wilde dieren die enige tijd binnen een instelling zijn gehuisvest een re-integratie-programma (uitwentraject) moeten doorlopen voordat zij opnieuw in hun habitat *(bedoeld wordt biotoop)* worden teruggeplaatst. Dit uitwentraject dient erop gericht te zijn het dier een gerede kans te bieden op een verder 'normaal natuurlijk' leven en dat het bijvoorbeeld weer opgenomen wordt in de wilde populatie. In de projectaanvraag dient beargumenteerd te worden waarom al of niet gekozen wordt voor een uitwentraject. In het geval besloten wordt tot een uitwentraject dient aangegeven te worden waarom het na afloop hiervan gerechtvaardigd is het dier weer los te laten. Deze overwegingen worden meegewogen in de beoordelingen door de IvD, de DEC en de CCD

IV.6 Einde experiment

Het einde van een dierproef is beschreven in artikel 13a.

Artikel 13a

1. *Een dierproef is afgelopen wanneer voor die dierproef geen verdere waarnemingen behoeven te worden verricht ……*

Er is een verschil tussen het vrijlaten van wilde dieren in hun biotoop na afloop van een dierproef en vrijlaten in het kader van een dierproef. Bij dieren bij wie na het vangen veren/haren, bloed en/of weefselmonsters voor DNA analyse verzameld zijn en er verder geen vervolgongerief te verwachten is valt het formele einde van het experiment samen met het weer vrijlaten van de dieren.
Als dieren gevangen worden en uitgerust worden met een zender en daarna weer vrijgelaten is er sprake van vrijlaten in het kader van een experiment. De waarnemingen beginnen dan eigenlijk pas. Vooral als het dier niet meer terug gevangen wordt of terugvangen niet lukt zijn er in principe drie punten die als einde experiment in aanmerking komen:

1. Het moment van de laatste (mislukte) poging om het dier terug te vangen
2. Het einde van de looptijd van de vergunning
3. De (verwachte of geconstateerde) natuurlijke dood van het dier. Dit zou dus binnen de looptijd van de vergunning kunnen zijn maar ook na het verlopen van de projectvergunning.

In het geval van experimenten die het hele verdere leven van het dier omvatten en die langer duren dan de looptijd van de projectvergunning dienen na het aflopen hiervan de dieren formeel overgeschreven te worden naar een nieuwe project vergunning. Er zijn op dit moment al situaties waarbij vogels langer dan vijf jaar met zenders rondvliegen en nog steeds posities doorgeven. In het geval dat er geen nieuwe dieren meer van zenders worden voorzien wordt bij het eind van de looptijd van de projectvergunning formeel de dierproef afgesloten.. Het is de verwachting dat er op dat moment geen sprake meer is van drempel overschrijdend ongerief en dus geen rechtvaardiging is voor het indienen van een nieuw project.

> Registratie dierproeven:
> In het geval dieren uitgerust worden met een zender/logger geldt als registratiemoment (het opnemen in de registratie dierproeven van de NVWA) niet het formeel juridische eindpunt van de dierproef maar het moment dat de dieren na het aanbrengen van de zender/logger weer worden losgelaten. Het tot dan toe doorgemaakte ongerief wordt dan geregistreerd.
> De NVWA is voornemens deze werkwijze vast te leggen in een ministeriele regeling.

IV.7. Instantie voor dierenwelzijn

Iedere instelling dient een instantie voor dierenwelzijn in te stellen (artikel 14 a).

Artikel 14a

1. *De fokker, de leverancier en de gebruiker stellen een instantie voor dierenwelzijn in.*
2. *In afwijking van het eerste lid kunnen bij of krachtens algemene maatregel van bestuur categorieën van fokkers, leveranciers en gebruikers worden aangewezen die niet gehouden zijn een instantie voor dierenwelzijn in te richten. Indien zij geen instantie voor dierenwelzijn inrichten, dragen zij er zorg voor dat de taken van de instantie voor dierenwelzijn op een in de algemene maatregel van bestuur aangegeven wijze worden verricht.*

Instellingen die uitsluitend dierproeven uitvoeren die niet meer dan licht bovendrempelig ongerief veroorzaken en uitsluitend bestaan uit routinematige, eenvoudige handelingen zijn vrijgesteld van het hebben van een instantie voor dierenwelzijn (Dierproeven regeling)

§ 5. Vrijstelling instantie voor dierenwelzijn (Dierproeven regeling 2014)
Artikel 7
In afwijking van artikel 14a, eerste lid, van de wet, zijn de volgende categorieën fokkers, leveranciers en gebruikers niet gehouden een instantie voor dierenwelzijn in te richten:

- *c. gebruikers die:*
  - *geen dierproeven uitvoeren op honden, katten, paarden, niet-menselijke primaten, **bedreigde diersoorten als bedoeld in artikel 10e, vierde lid**, van de wet of zwerfdieren, en*
  - *uitsluitend dierproeven uitvoeren die niet meer dan gering ongerief veroorzaken en uitsluitend bestaan uit routinematige, eenvoudige handelingen.*

Deze vrijstelling geldt niet voor instellingen die dierproeven uitvoeren met bedreigde diersoorten (zoals bedoeld in artikel 10 lid 4) of zwerfdieren. Dit betekent in de praktijk dus dat een aantal instellingen waar (op hoe kleine schaal ook) onderzoek met bedreigde dieren in hun biotoop gebeurt een instantie voor dierenwelzijn zullen moeten hebben, al dan niet gecombineerd met andere instellingen.

IV.8 Bevoegdheden en competenties veldwerkers

Het is de verantwoordelijkheid van de vergunninghouder om er voor te zorgen dat degenen die onder een projectvergunning experimenten uitvoeren waarbij wilde dieren in hun biotoop moeten worden gevangen beschikken over de daarvoor noodzakelijke competenties.

Artikel 10f

3. *Het vangen van het dier in het wild vindt plaats door een deskundig persoon met methoden die bij dieren geen pijn, lijden, angst of blijvende schade veroorzaken die te vermijden zijn.*

De artikel 13f.3 functionaris is namens de vergunninghouder verantwoordelijk er op toe te zien dat personeelsleden bevoegd en voldoende geschoold en bekwaam zijn, voortdurend worden opgeleid en onder toezicht staan totdat zij het bewijs van de vereiste bekwaamheid hebben geleverd. Deze competenties dienen inzichtelijk te zijn voor de IvD en NVWA.

Artikel 13f

3. De fokker, leverancier en de gebruiker beschikken ter plaatse over een of meer personen die:

- *a. verantwoordelijk zijn voor het toezicht op het welzijn en de verzorging van de dieren in de inrichting;*
- *b. ervoor zorgen dat personeelsleden die met de dieren omgaan, toegang hebben tot specifieke informatie betreffende de in de inrichting gehuisveste soorten;*
- *c. ervoor zorgen dat personeelsleden voldoende geschoold en bekwaam zijn, voortdurend worden opgeleid en onder toezicht staan totdat zij het bewijs van de vereiste bekwaamheid hebben geleverd.*

IV.8.1 Opleidingseisen betrokkenen bij experimenten met in het wild gevangen dieren.

De beoordeling van de competentie van iedereen die betrokken is bij de uitvoering van dierproeven is een intrinsiek onderdeel van het beoordelingstraject (globaal in de projectvergunning en specifiek (persoonsgebonden) in het werkprotocol voor de IvD). In de projectaanvraag dient aangegeven te worden dat de indiener beschikt over een infrastructuur waarin de benodigde competenties aanwezig zijn. De huidige opleidingstrajecten voor met name de artikel 13f1,2 functionarissen (personen die de dieren verzorgen en doden en personen die de dierproeven verrichten) maar

ook voor de veldwerk artikel 9 functionarissen en toezichthoudende artikel 13f3/4 functionarissen sluiten in de meeste gevallen niet aan bij de kennis en vaardigheden die nodig zijn voor hun werkzaamheden bij experimenten met wilde dieren in hun biotoop. Dit was ook al niet het geval onder de oude Wod en heeft erin geresulteerd dat op dit moment het overgrote deel van de personen die betrokken zijn bij de uitvoering van experimenten met wilde dieren een beperkte (artikel 12) bevoegdheid hebben middels een ontheffing via artikel 16.
Dit artikel is geschrapt in de herziene versie van de Wet op de dierproeven(2014), maar in de Dierproevenregeling van 2014 is opgenomen:

Artikel 6 lid 2 (Dierproeven regeling 2014)
De Minister kan op verzoek een ontheffing verlenen van het vereiste in het eerste lid, indien op andere wijze wordt aangetoond dat de persoon die proefdieren verzorgt, biotechnische werkzaamheden uitvoert of proefdieren doodt, beschikt over een vergelijkbaar deskundigheids- en bekwaamheidsniveau. De ontheffing kan worden beperkt tot specifieke werkzaamheden op proefdieren.

Dit artikel biedt voor 'technisch hulppersoneel veldwerkers' (dus niet voor academici) de mogelijkheid om via 'ontheffingen' een (beperkte) artikel 13f.1/2 (=ex artikel12) bevoegdheid te verkrijgen. In bijlage 4a staat het formulier waarmee een dergelijke ontheffing aangevraagd kan worden bij de NVWA. Dit formulier geeft tevens aan welke eisen hieraan gesteld zijn.
Voor 'ontheffingen'/gelijkstellingen voor artikel 9 functionarissen dient een ander traject door lopen te worden. Hiervoor is ook informatie opgenomen in bijlage 4b.

Voor alle duidelijkheid: de reeds verleende artikel 16-ontheffingen met betrekking tot de opleidingseisen (ex-) artikel 12 gelden ook onder de nieuwe Wod. Hiervoor is in dezelfde Dierproeven regeling overgangsrecht opgenomen (Artikel 11, lid 2).

Artikel 11, lid 2 (Dierproevenregeling 2014)
Met een ontheffing op grond van artikel 6, tweede lid, wordt gelijkgesteld een vóór de inwerkingtreding van de wet tot wijziging van de Wet op de dierproeven in verband met implementatie van richtlijn 2010/63/EU op grond van artikel 16 van de wet verleende ontheffing, voor zover deze ontheffing betrekking heeft op de opleidingsvereisten ten aanzien van personen die proefdieren verzorgen, biotechnische werkzaamheden uitvoeren of proefdieren doden.

IV.8.2 Toezicht bij experimenten met dieren in hun biotoop

Zoals ook al aangegeven in paragraaf II.E dient een dierenarts of een andere deskundige de gezondheidstoestand van de dieren te beoordelen. Deze dienen aantoonbaar competent te zijn en indien noodzakelijk hiervoor de juiste training te volgen. Deze competentie dient inzichtelijk te zijn voor de IvD en de NVWA.

Onderdelen van de competentie waarover degenen die de gezondheid van gevangen wilde dieren moeten beoordelen dienen tenminste te zijn:

- In staat zijn het normale gedrag, uiterlijk en reacties van de betreffende soort te beoordelen
- kennis hebben over de kenmerken van algemeen voorkomende ziekten en verwondingen bij de betreffende soort
- kennis hebben over het 'normaal' voorkomen van ziektes in de betreffende populatie.
- kennis hebben van de klinische verschijnselen/gedragsindicatoren van ongerief, ziekte en zich hierbij realiseren dat deze indicatoren niet altijd duidelijk zichtbaar zijn bij wilde dieren
- het verantwoord hanteren en goed kunnen oberveren van de betreffende soort.
- inzicht hebben in de mogelijkheden/onmogelijkheden in het geval de dieren enige tijd gehuisvest en behandeld zouden moeten worden.
- beschikken over namen van andere deskundigen die in noodgevallen kunnen worden geraadpleegd (beschikken over een relevant netwerk).
- de technische vaardigheid hebben om maatregelen te kunnen nemen om het lijden van een dier zo veel mogelijk te beperken (inclusief de vaardigheid en middelen om het dier op een snelle en zo humaan mogelijke wijze te doden)

V. Registratie dierproeven:

V.1 Ongerief classificatie in de registratie dierproeven

Net zoals bij de beoordeling in het vergunningstraject (zie II.1.4) wordt er in de registratie dierproeven van de NVWA uitgegaan van al het ongerief waar een dier ook werkelijk mee geconfronteerd wordt. Dit betekent dat ook hier het ongerief ten gevolge van het vangen en fixeren moet worden meegenomen.

Deze werkwijze is weergegeven in onderstaand schema.

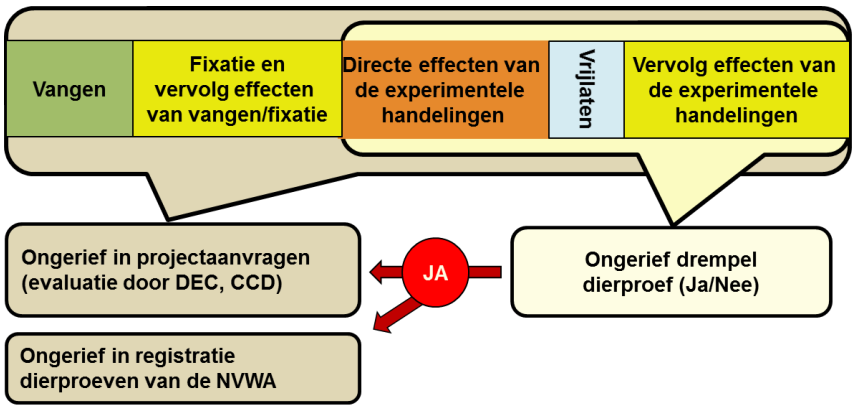

NB. Volgens de huidige registratieregels moet '*doden voor het verzamelen van organen etc.*' altijd geregistreerd worden als licht ongerief en kan het mogelijk hogere ongerief ten gevolge van het vangen en hanteren dus niet in deze registratie worden opgevoerd. Het is erkend dat hierdoor een discrepantie ontstaat tussen enerzijds de registratie gegevens en anderzijds het werkelijk doorgemaakte ongerief en de ongerief inschattingen in de projecten, werkprotocollen en welzijnsevaluaties. Hierin dienen, altijd wel de correcte ongeriefinschattingen worden aangegeven.

V.2 Wanneer dierproef in het biotoop of in het laboratorium?

In de registratie dierproeven van de NVWA dienen experimenten met wilde dieren in het biotoop en experimenten met wilde dieren in het laboratorium apart te worden opgegeven.
In een aantal gevallen worden dieren na het vangen voor verdere observatie, behandeling of om (kortdurende) metingen te doen tijdelijk uit hun biotoop gehaald.

In de huidige wet is niet expliciet vastgelegd wanneer er sprake is van veldonderzoek (onderzoek in biotoop) en van onderzoek met wilde dieren in een instelling. In een memorie van toelichting over een amendement over wilde dieren (Kamerstuk 34062-3) is aangegeven dat er sprake is van veldonderzoek *'indien in het wild gevangen dieren in een dierproef worden gebruikt en daarbij niet of gedurende ten hoogste 24 uur uit hun biotoop worden verwijderd'*. Dit betekent in ieder geval dat in dit soort situaties voldaan moet worden aan de wettelijke voorgeschreven huisvestingseisen. Deze dienen in dat soort gevallen dan ook opgenomen te zijn in de projectaanvraag.

Het criterium '*ten hoogste 24 uur uit hun biotoop worden verwijderd*' sluit niet in alle gevallen logisch aan bij de praktijk. In situaties waarin een in het wild gevangen dier (bijvoorbeeld na het aanbrengen van een tuigje) in het belang van het dier zelf, langer dan 24 uur in observatie wordt houden moet er wel voldaan worden aan de huisvestingseisen maar zou er niet ineens sprake moeten zijn van een experiment in het laboratorium.
Voor het registreren van een dierproef als een dierproef in het biotoop geldt dan ook de volgende omschrijving:

Er is sprake van een dierproef in het biotoop:
- *Als de belangrijkste doelstelling van de dierproef gericht is op het verzamelen van meetgegevens na het weer terugzetten van het dier in zijn biotoop*

Of
- *Als het dier na het vangen en de vervolghandelingen binnen 24 uur weer teruggezet wordt in zijn biotoop*

V.3 Dieren uit het wild en wilde dieren gefokt binnen de instelling

In de registratie van de NVWA is er naast het onderscheid tussen '*dierexperimenten in het biotoop*' en '*dierexperimenten binnen de instelling*' het onderscheid tussen '*dieren uit hun biotoop* en '*wilde dieren gefokt binnen de instelling*'

- In de instelling geboren nakomelingen van dieren uit het wild zijn geen '*dieren uit het wild*' meer.
- In hun biotoop geboren nakomelingen van binnen de instelling gehouden wilde ouderdieren zijn weer '*dieren uit hun biotoop(wilde fauna)*', ook als ze daarna weer naar het laboratorium gehaald worden.

Bijvoorbeeld:
Nakomelingen van binnen de instelling gehouden wilde vogels die als ei ondergebracht zijn bij en uitgebroed worden door wilde vogels in hun biotoop, daar geboren worden en voor het uitvliegen weer naar het laboratorium worden teruggehaald worden beschouwd als dieren uit de wilde fauna.

In alle gevallen geldt natuurlijk dat huisvesting binnen de instelling moet voldoen aan de huisvestingseisen conform de annex van de richtlijn.

VI. Relatie tussen Wet op Natuurbescherming en Wet op de dierproeven

De Wet op de dierproeven richt zich primair op de belangen (de bescherming) van het individuele (proef)dier. De toetsing die plaats vindt in het kader van de Wet op Natuurbescherming is primair gericht op de risico's voor de soort, de populatie en het ecosysteem. Onder de Nieuwe EU Richtlijn en de nieuwe Wod dienen de DEC's en de CCD de '*effecten voor het milieu*' in hun afweging te betrekken (zie ook paragraaf IV.2). Dit wordt vertaald naar aspecten als '*is er sprake van een beschermde soort, wat zijn de risico's voor de soort, de populatie, het ecosysteem van het uitvoeren van deze dierproef*'. Bovendien zijn in de huidige Wet op de dierproeven de doelstellingen '*bescherming van het milieu*' en '*onderzoek gericht op het behoud van de soort*' opgenomen en zullen deze indien daar sprake van is ook onderdeel zijn van het toetsingsproces. Kortom er lijkt een aanzienlijke overlap te zitten tussen de toetsing in het kader van de Wet op Natuurbescherming en de toetsing vanuit de Wod voor dierproeven met wilde dieren in hun biotoop. Deze twee trajecten lopen echter geheel onafhankelijk.

Alle betrokkenen bij het plannen en uitvoeren van vergunningplichtige dierproeven met wilde dieren in hun biotoop moeten naast een bevoegdheid in het kader van de Wod ook beschikken over een persoonlijke ontheffing in het kader van de Wet Natuurbescherming. Het zou aanbeveling verdienen om deze bevoegdheidstrajecten op elkaar af te stemmen.

Er wordt bij de vergunningverlening van uitgegaan dat er geen conflicten zijn met andere wetgeving die het uitvoeren van de proef of de haalbaarheid hiervan in de weg zouden staan. Het gaat hier specifiek om wetgeving die gericht is op de gezondheid en welzijn van het dier of het voortbestaan van de soort (bijvoorbeeld Wet Dieren en de Wet natuurbeheer) en de bevoegdheid en deskundigheid van de uitvoerders. Hiertoe is speciaal een vraag opgenomen in het projectformulier en in het formulier voor het DEC-advies

Bijlage 1: Beslisboom

(De nummers tussen haakjes in de blauwe vierkanten verwijzen naar de desbetreffende paragrafen in de notitie)

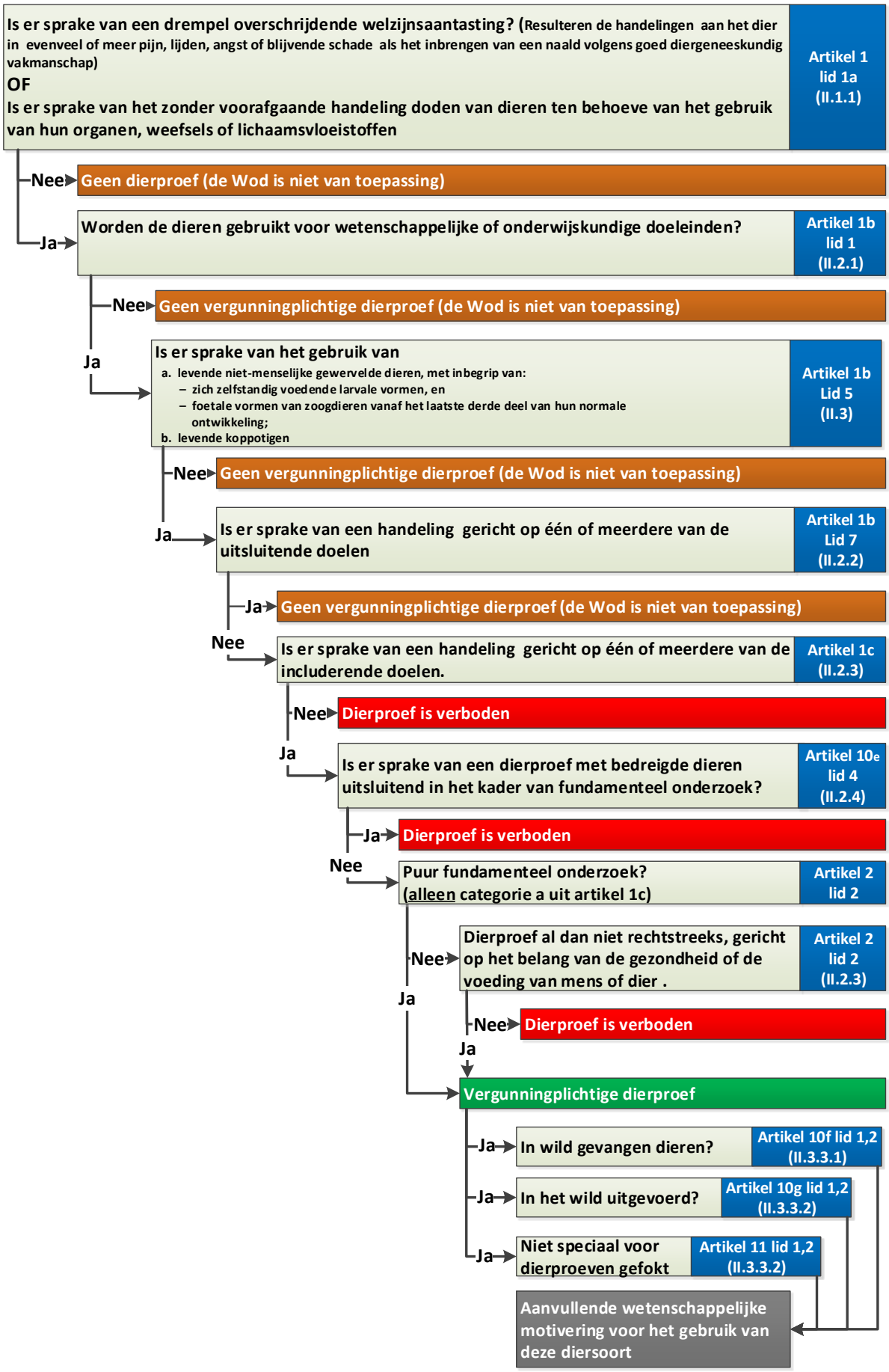
Is er sprake van een drempel overschrijdende welzijnsaantasting? (Resulteren de handelingen aan het dier in evenveel of meer pijn, lijden, angst of blijvende schade als het inbrengen van een naald volgens goed diergeneeskundig vakmanschap)
OF
Is er sprake van het zonder voorafgaande handeling doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen
Artikel 1 lid 1a (II.1.1)
Nee
Geen dierproef (de Wod is niet van toepassing)
Ja
Worden de dieren gebruikt voor wetenschappelijke of onderwijskundige doeleinden?
Artikel 1b lid 1 (II.2.1)
Nee
Geen vergunningplichtige dierproef (de Wod is niet van toepassing)
Ja
Is er sprake van het gebruik van
a. levende niet-menselijke gewervelde dieren, met inbegrip van:
– zich zelfstandig voedende larvale vormen, en
– foetale vormen van zoogdieren vanaf het laatste derde deel van hun normale ontwikkeling;
b. levende koppotigen
Artikel 1b Lid 5 (II.3)
Nee
Geen vergunningplichtige dierproef (de Wod is niet van toepassing)
Ja
Is er sprake van een handeling gericht op één of meerdere van de uitsluitende doelen
Artikel 1b Lid 7 (II.2.2)
Ja
Geen vergunningplichtige dierproef (de Wod is niet van toepassing)
Nee
Is er sprake van een handeling gericht op één of meerdere van de includerende doelen.
Artikel 1c (II.2.3)
Nee
Dierproef is verboden
Ja
Is er sprake van een dierproef met bedreigde dieren uitsluitend in het kader van fundamenteel onderzoek?
Artikel 10e lid 4 (II.2.4)
Ja
Dierproef is verboden
Nee
Puur fundamenteel onderzoek? (alleen categorie a uit artikel 1c)
Artikel 2 lid 2
Nee
Dierproef al dan niet rechtstreeks, gericht op het belang van de gezondheid of de voeding van mens of dier .
Artikel 2 lid 2 (II.2.3)
Nee
Dierproef is verboden
Ja
Ja
Vergunningplichtige dierproef
Ja
In wild gevangen dieren?
Artikel 10f lid 1,2 (II.3.3.1)
Ja
In het wild uitgevoerd?
Artikel 10g lid 1,2 (II.3.3.2)
Ja
Niet speciaal voor dierproeven gefokt
Artikel 11 lid 1,2 (II.3.3.2)
Aanvullende wetenschappelijke motivering voor het gebruik van deze diersoort

Bijlage 2: Overwegingen bij het plaatsen van externe zenders

1. Worden de gevestigde kaders met betrekking tot maximaal gewicht, grootte, bevestiging en of bevestigingsplaats gevolgd?
    - Het gebruik van zenders dient in overeenstemming te zijn met de algemeen geldende normen (bijvoorbeeld met betrekking tot afmetingen en gewicht) en zoveel mogelijk gebaseerd te zijn op eigen ervaringen en die van anderen met vergelijkbare zenders en de betreffende soort.
    - Het maximale gewicht van een zender is voor zoogdieren en vogels maximaal 5% van het lichaamsgewicht.
    - Voor vissen, amfibieën, reptielen zijn er nog geen uitgekristalliseerde algemene richtlijnen. Waarschijnlijk gelden ook hier niet voor alle soorten en leeftijdsstadia dezelfde normen. Op basis van één literatuurstudie waarin verschillende grootte akoestische zenders zijn geïmplanteerd in Atlantische zalmen wordt nu aangehouden dat bij Salmonidae in ieder geval de tag een lengte mag hebben van maximaal 16% van de lichaamslengte en maximaal 8% van het lichaamsgewicht.
2. Is het dier in staat is zijn/haar hele repertoire aan natuurlijk gedrag uit te voeren.
    - Het gewicht van de zender is niet het enige factor die een mogelijke welzijnsaantasting bepaalt. Lichte maar relatief grote zenders (bijvoorbeeld externe zenders uitgerust met zonnecellen) kunnen grote invloed hebben op thermoregulatie, metabolisme, aero- en hydro dynamica en gedrag en daarmee aanleiding zijn tot een aanzienlijke aantasting van het welzijn en integriteit.
    - Beïnvloeden het tuigje/halsband en/of de zender de aero- en hydrodynamica of het kunnen aannemen van een normale rusthouding?
    - Zijn er door het gewicht, de vorm, kleur van het tuigje/halsband en/of de zender negatieve effecten te verwachten op reproductie, voorkomen, positie in de groep?
    - Is er een verhoogde kans op predatie en/of tot sociale problemen binnen de groep?
3. Is er de kans dat het tuigje/halsband en/of de zender aanleiding geeft tot beperkingen resulterend in pijn, angst of schade (bijvoorbeeld verwurging, vast komen te zitten)?
    - Speciale aandacht verdient het plaatsen van zenders op zwangere dieren, juvenielen of dieren met grote fluctuaties in hun lichaamsgewicht. De toename in het lichaamsgewicht bij zwangere dieren en opgevette dieren dient niet gebruikt te worden als rechtvaardiging om deze dieren uit te rusten met zwaardere zenders.
    - Zou het tuigje/halsband en/of de zender kunnen resulteren in ongerief op het moment dat het dier (binnen de natuurlijke range) toeneemt in gewicht? Bijvoorbeeld door opvetten voor de trek of voor de winterslaap?
    - Is er door het dragen van het tuigje/halsband en/of de zender een toegenomen kans op wonden en infecties waardoor vliegen (maden) worden aangetrokken?
    - Vormen het tuigje/halsband en/of de zender een significante fysieke en fysiologische belasting voor het dier?
    - Vormen het tuigje/halsband en/of de zender een belemmering voor het dier om voldoende voedsel te bemachtigen (vooral in omstandigheden waar voedsel niet in overvloed aanwezig is)
    - Is er schade aan veren/haren /schubben te verwachten waardoor de bescherming tegen vocht, temperatuur en infecties negatief beïnvloed wordt?
4. De periode waarin de zender op het dier aanwezig zal zijn?
    - Is de bevestigingsmethode uitgerust met een gepreformeerde breukplaats of tijd gestuurd mechanisme waardoor de zender zonder verder risico voor het dier afvalt?
    - Wat zijn de mogelijkheden om het tuigje/halsband en/of de zender na afloop van het experiment bij het dier te verwijderen?
    - Is er als er gebruik gemaakt wordt van lijm sprake van directe irritatie en biedt het gebruik uitzicht op het weer zonder verdere schade aan het dier loslaten/verwijderen van de zender na afloop van het experiment?
5. Zie voor een mogelijke aantasting van de integriteit paragraaf II.1.5

Bijlage 3: Vangcondities

In de afweging of er sprake is van vermijdbare pijn, angst of schade (*artikel 10f lid 3*) dient in de projectaanvraag en voor de IvD rekening te worden gehouden met de volgende aspecten: Vallen of andere vangmiddelen dienen zodanig geplaatst te worden dat additioneel ongerief (verstoringen door mensen of andere dieren (predatoren) zo veel mogelijk worden vermeden. Afhankelijk van de periodes tussen de controles dient beschutting, bedding, voer en water ter beschikking te worden gesteld.

Daarnaast dient rekening te worden gehouden met de periode (voortplantingsseizoen), de kans op verstoring en de frequentie van het plaatsen van de op scherp staande vallen. Bij het plaatsen en de controles dienen de frequentie en het moment van de dag dat er de grootste kans is dat het dier in de val loopt (en de kleinste kans op bijvangst) een belangrijke rol te spelen.
Voorbeelden van andere maatregelen om onnodig ongerief te voorkomen zijn:

- Met cameravallen van te voren de kans op een succesvolle vangkans van het doeldier vergroten (en de kans op bijvangst te reduceren)
- Vallen uit te rusten met een ‘afgaan melding’
- In het geval van nachtdieren de val zo vroeg mogelijk in de morgen te inspecteren
- In het geval van schemer actieve dieren de vallen gedurende de nacht en in de vroege ochtend te inspecteren
- Verhongering dient in alle gevallen te worden voorkomen (bijvoorbeeld bij spitsmuizen, mollen)
- Predatie op gevangen dieren dient te worden voorkomen.

Bijlage 4a: Aanvraag formulier ontheffingen artikel 6 lid 2 (Dierproeven regeling 2014)

AANVRAAGFORMULIER ontheffing personen bedoeld in artikel 8 Dierproevenbesluit 2014 betreffende werkzaamheden aan proefdieren (verrichten van dierproeven en/of verzorgen van dieren en/of doden van dieren)

Deelnemer nummer instellingsvergunninghouder

NAAM INSTELLINGSVERGUNNINGHOUDER: .....

ADRES:
POSTCODE EN PLAATSNAAM:
TELEFOON:
CONTACTPERSOON EN
CONTACTGEGEVENS:.....

Ontheffingsaanvraag betreft persoon/personen :

die geen opleiding als proefdierverzorger en/of biotechnicus zoals is beschreven in artikel 6, lid 1 van de Dierproevenregeling 2014, in de EER heeft gevolgd maar wel beschikt over een vergelijkbaar deskundigheids- en bekwaamheidsniveau.

Ontheffingsaanvraag betreft de volgende handelingen (*s.v.p. aankruisen wat van toepassing is*):

O De verzorging van proefdieren;

O Het uitvoeren van enkele eenvoudige biotechnische handelingen, zoals het afnemen van bloed, het oraal ingeven, het toedienen van eenvoudige injecties, het verwijderen van hechtingen en het op verantwoorde en eenvoudige wijze doden van kleine proefdieren;

O Het uitvoeren van andere biotechnische werkzaamheden dan bedoeld onder a) zoals het canuleren van (bloed)vaten, het wegnemen van (delen van) organen, het toepassen van (inhalatie)narcose, het met gebruikmaking van complexere methoden dan bedoeld in onderdeel a op verantwoorde wijze doden van kleine proefdieren en het op verantwoorde wijze doden van grote proefdieren;

O Het op verantwoorde en eenvoudige wijze doden van kleine proefdieren[3];

O Het op verantwoorde wijze doden van grote proefdieren[4].

De aanvraag voor ontheffing heeft betrekking op:

1. Naam:……
2. Geboortedatum:……
3. Opleiding(en):……
   …
4. Onderwijsinstituut/instituten waar opleiding is gevolgd inclusief plaats instituut en land:……
   .

Argumentatie

- Wat is de bijzondere omstandigheid (noodzaak)[5] om de eventuele ontheffing te verlenen?

[3] Met ‘kleine proefdieren wordt bedoeld muizen, ratten, eendagskuikens, klauwpadden en verder konijnen en vissen die meteen routinematige, eenvoudige methode kunnen worden gedood (zie toelichting op Dierproevenregeling 2014, Proefdierverzorger en biotechnicus (artikel 6)).
[4] Onder ‘grote proefdieren’ worden de dieren bedoeld die niet genoemd zijn onder ‘kleine proefdieren’.
[5] Bij noodzaak dient tenminste aangegeven te worden waarom er geen (geschikte) bevoegde personen beschikbaar zijn.

.....
.....
.....
.....

- Op welke diersoort(en) en welke handeling(en) heeft dit verzoek betrekking?

.....
.....
.....

- Wat is het advies van de persoon /personen belast met de taken genoemd in artikel 13f.3.c Wod (verantwoordelijk voor de scholing en bekwaamheid van personeel) ten aanzien van eventuele voorwaarden en beperkingen?

.....
.....
.....

Datum: Naam en Handtekening:

Dit aanvraagformulier bij voorkeur via de e-mail opsturen naar het adres: chd@nvwa.nl. Verzending via de post kan naar NVWA, Centrale Handhaving Dierproeven, Postbus 43006, 3540 AA te Utrecht.

Toelichting:

Het betreft ontheffing op grond van artikel 6, lid 2 van de Dierproevenregeling 2014 van het vereiste ten aanzien van de persoon die:

a. proefdieren verzorgt en een of meer biotechnische handelingen als bedoeld in het derde lid, onder a, verricht of in dat onderdeel bedoelde dieren doodt: de eisen voor de opleiding proefdierverzorger zoals beschreven in het kwalificatiedossier Proefdieren, Crebonummer 97770 of 95360, dan wel de eisen voor de opleiding dierverzorger, zoals beschreven in het kwalificatiedosssier Proefdierverzorger, Crebonummer 25449, dan wel de eisen opgenomen in 'Curriculumeisen ten behoeve van een erkenning ex artikel 6 van de Dierproevenregeling 2014 op HBO-niveau' zoals gepubliceerd op http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/besluiten/2015/08/01/opleidingseisen-tbv-een-erkenning-ex-artikel-6-proefdierverzorger-op-hbo-niveau.html;
b. dierproeven uitvoert, waarbij een of meer biotechnische handelingen als bedoeld in het derde lid, onder b, worden verricht of in dat onderdeel bedoelde dieren worden gedood: de eisen voor de opleiding biotechnicus zoals beschreven in het kwalificatiedossier Proefdieren, Crebonummer 97780 of 95370, dan wel de eisen voor de opleiding specialist dierverzorging, zoals beschreven in het kwalificatiedossier Gespecialiseerde proefdierverzorging, Crebonummer 25466, dan wel de eisen opgenomen in 'Curriculumeisen ten behoeve van een erkenning ex artikel 6 van de Dierproevenregeling 2014 op HBO-niveau' zoals gepubliceerd op http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/besluiten/2015/08/01/opleidingseisen-tbv-een-erkenning-ex-artikel-6-biotechnicus-op-hbo-niveau.html;
c. kleine proefdieren doodt: de eisen voor het keuzevak Euthanaseren van kleine proefdieren, onderdeel van de opleiding proefdierverzorger zoals beschreven in het kwalificatiedossier Proefdierverzorger, Crebonummer 25449.

Bijlage 4b: Aanvraag formulier gelijkstelling artikel 9 functionarissen

AANVRAAGFORMULIER gelijkstelling van de beroepskwalificaties van het gereglementeerde beroep, zoals is bedoeld in artikel 9 van de Wod voor het opzetten van projecten en procedures ten behoeve van dierproeven.

De aanvraag heeft betrekking op gelijkstelling van de beroepskwalificaties van het gereglementeerde beroep, zoals is bedoeld in artikel 9 van de Wod voor het opzetten van projecten en procedures ten behoeve van dierproeven. Gelijkstelling is mogelijk op basis van artikel 5 van de Algemene wet erkenning EU-beroepskwalificaties. De beroepseisen voor de persoon bedoeld in artikel 9 van de Wod en de gelijkstelling van deze beroepseisen zijn nader beschreven in artikel 2, eerste en vierde lid van het Dierproevenbesluit 2014 en in artikel 5 van de Dierproevenregeling 2014.

Voor de gelijkstelling van de beroepseisen moet de aanvrager:

- een wetenschappelijke opleiding hebben gevolgd in een lidstaat van de Europese Unie of de Europese Economische Ruimte in een richting die verband houdt met de te verrichten werkzaamheden;
- beschikken over soort specifieke kennis;
- en cursus/opleiding heeft gevolgd die gelijkwaardig is aan een door Onze Minister erkende cursus proefdierkunde.

NAAM INSTELLINGSVERGUNNINGHOUDER: .....
ADRES:
POSTCODE EN PLAATSNAAM:
TELEFOON:
CONTACTPERSOON EN
CONTACTGEGEVENS……

Gegevens aanvrager voor gelijkstelling:

5. Naam:……(m/v)……
6. Geboortedatum:……
7. Opleiding(en)[6]:……
8. Onderwijsinstituut/instituten , inclusief vestigingsplaats(en): .....

Omschrijving bijlagen wetenschappelijke opleiding (CV en afschriften van diploma's[7] en vakkenpakketten)[8]:

……
……
……
……
……
……
……

Omschrijving soort specifieke kennis incl. omschrijving event. bijlagen[2]:

……
……
……
……
……

Omschrijving bijlagen cursus proefdierkunde[2]:

……

[6] Hierbij aangegeven welke Bsc of MSc –opleidingen en cursus proefdierkunde met goed gevolg zijn afgesloten.
[7] Als bijlagen dienen te worden meegestuurd afschriften van originele diploma's. Indien diploma's niet in de Engelse tekst zijn opgesteld moeten ook Engelse vertalingen van diploma's worden meegestuurd.
[8] Uit de meegezonden bijlagen (BSc en/of MSc vakkenpakketten moet blijken hoeveel uren algemene biologische vakken (minimaal 500 uur of 18,75 ECTS) zijn gevolgd waaronder het aantal uren fysiologie en anatomie (voor ieder vak minimaal is 200 uur of 7.5 ECTS).

……
……
……
……

Wat is het advies van de persoon /personen belast met de taken genoemd in artikel 13f.3.c Wod (verantwoordelijk voor de scholing en bekwaamheid van personeel) o.a. ten aanzien van eventuele voorwaarden[9]**?**

……
……
……
……
……
……
…….

Datum: Naam en Handtekening:

Dit aanvraagformulier bij voorkeur via de e-mail opsturen naar het adres: chd@nvwa.nl. Verzending via de post kan naar NVWA, Centrale Handhaving Dierproeven, Postbus 43006, 3540 AA te Utrecht.

NB
Bij de NVWA is voor de gelijkschakeling van artikel 9 functionarissen nog nadere informatie (alsmede een Handleiding voor te nemen acties aangaande personen met in het binnen- en buitenland behaalde kwalificaties m.b.t. de bevoegdheid "*opzetten van projecten en procedures"* met proefdieren) op te vragen bij de NVWA (chd@nvwa.nl).

[9] Hierbij kan worden aangegeven waarom de persoon die ontheffing aanvraagt al dan niet zou voldoen aan de gelijkstellingsscriteria. Indien deze persoon niet volledig zou voldoen aan de gelijkstellingsscriteria s.v.p. aangeven welke aanvullende cursus(sen) zouden moeten worden gevolgd met als doel om alsnog te kunnen voldoen.

Bijlage 5: Handelingen tabellen

Bijlage 5a. Vangen is meestal geen dierproef

Vangen alleen is meestal geen dierproef				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Vis Niet wettelijk toegelaten (Visserijwet) of anderszins voorgeschreven vangmethode die resulteert in meer pijn, lijden, angst of blijvende schade dan het gebruik van een voor de betreffende soort wel geaccepteerde vangmethode. Aan de gevangen dieren worden geen handelingen die aanleiding geven tot bovendrempelig ongerief uitgevoerd.	n.v.t.	n.v.t.	Nee	Het ongerief ten gevolge van het vangen speelt geen rol bij het bepalen of er bij een handeling sprake is van drempel overschrijdend ongerief. Regulatie op toegelaten vangtuigen valt in dit geval buiten het toepassingsbereik van de Wod.
Na vangen in een net (risico op mechanische beschadigingen/sterfte) biometrisch onderzoek (geen invasieve handelingen)	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Het ongerief ten gevolge van het vangen telt niet mee bij of er sprake is van drempel overschrijdend ongerief. Na het vangen geen drempel overschrijdend ongerief De keuze voor een vangmethode met meer risico op ongerief (boomkor) of voor een vangmethode met nauwelijks of geen ongerief (schepnet) heeft geen invloed op de beslissing of er sprake is van het overschrijden van de ongeriefdrempel.
Elektrisch vissen, determineren/biometrisch onderzoek	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Het ongerief ten gevolge van het vangen telt niet mee bij of er sprake is van drempel overschrijdend ongerief. Na het vangen geen drempel overschrijdend ongerief
Zoogdieren, reptielen, amfibieën Na vangen in life trap biometrisch onderzoek (geen invasieve handelingen)	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Het ongerief ten gevolge van het vangen telt niet mee bij of er sprake is van drempel overschrijdend ongerief. Na het vangen geen drempel overschrijdend ongerief

Vangen alleen is meestal geen dierproef				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Het wegvangen van exoten/ongewenste soorten in het kader van terreinbeheer	n.v.t.	n.v.t.	Nee	Het vangen en/of doden (bestrijden) van dieren puur in het kader van terreinbeheer valt buiten kaders van de Wod. Geen onderzoeksvraag.
Onderzoek naar de effecten van het wegvangen van soorten (bijvoorbeeld exoten) op het biotoop	Weggevangen individuen (doden niet ten behoeve van verzamelen organen)	n.v.t.	Nee	Valt qua doelstelling in Artikel 1c onder d. en e. Afhankelijk hoe de effecten op het biotoop gemeten worden zijn er waarschijnlijk twee groepen dieren: degenen die weggevangen worden en de metingen aan de overgebleven dieren in het biotoop. De vervolghandelingen hiervan bepalen of deze groep onderdeel is van de dierproef (alleen observeren niet, nemen weefsel monsters, plaatsen van chips wel)
Veldonderzoek naar effectiviteit van dodingsmethoden in het kader van bestrijding.	Dieren worden in een experimentele setting gedood om de effectiviteit te toetsen.	n.v.t.	ja	Onderzoek naar vang- en dodingsmethodes is het doel van de proef. Er is sprake van drempel overschrijdend ongerief.

Bijlage 5b. Merken/identificeren van dieren

Merken/identificeren van dieren				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Vis Het knippen van een stukje vetvin bij een vis (geen anesthesie). Permanent merk	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Vis Merk in staartspier (vissen)	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Vis Het actief verwijderen van schubben (tijdelijk merk)	Drempel overschrijdend ongerief (zie overwegingen)	Drempel overschrijdend ongerief (zie overwegingen)	Ja	Geen generiek antwoord mogelijk afhankelijk van de soort is er al of niet sprake van drempeloverschrijdend ongerief. (verantwoordelijkheid instellingsvergunninghouder)
Vis Het tatoeëren van een merkje in vin/huid met een jet injector. De inkt wordt onder hoge druk in de huid geschoten. De tatoeage naald zelf wordt niet ingebracht.	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Inbrengen van inkt is minder ongerief dan doorboren van de dermis (met een naald). Jet injectors zijn speciaal ontwikkeld om minder ongerief te veroorzaken.
Vis Vissen worden enige tijd (een tot enkele uren) in een bak met een kleurstof gehouden, Zij nemen de kleurstof op en zijn bij hervangst te identificeren.	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel (zie overwegingen)	Nee	Geen drempel overschrijdend ongerief (onder de aanname dat de kleurstof voor de vis geen additionele risico's (toxiciteit, predatie, gedrag, voortplanting etc.) heeft)
Amfibieën/reptielen Op de huid vastlijmen van tijdelijk merkje	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Het dier wordt door het merk op geen enkele manier in zijn levenswijze beperkt. Geen sprake van drempel overschrijdend ongerief
Reptiel Het verwijderen van schubben(tijdelijk merk)	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Hazelworm Brandmerkje van schub op buikplaat	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief

Merken/identificeren van dieren				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Reptiel, amfibie teen knippen	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Vogel Aanbrengen van pootring	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Het aanbrengen van de ring duurt even lang als het geven van een injectie en resulteert in minder ongerief dan het doorboren van de dermis.
Vogel Het aanbrengen van een pootring en uitvoeren van biometrie bij vogels	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	nee	Het aanbrengen van de ring en het uitvoeren van de biometrie duurt langer dan het fixeren voor het geven van een injectie, maar is geen of nauwelijks aanleiding voor meer ongerief.
Vogel Chip of andere apparatuur die lichter is dan 1% van het lichaamsgewicht en aan een pootring wordt bevestigd.	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	NB. Bij zwaardere vogels kan er mogelijk wel sprake zijn van het overschrijden van de ongeriefdrempel.
Vogel Tijdelijke bevestiging van zenders/loggers (max 5 dagen), bijvoorbeeld radiozender die aan staartpen wordt vastgebonden, radiozender die op al dan niet afgeknipte rug-veren geplakt wordt, waarbij het gewicht van de zender/logger ≤3% van het lichaamsgewicht betreft.	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Aangetoond dat er geen sprake is van drempeloverschrijdend ongerief door de zender
Vleermuis Aanbrengen van externe transponder (plakken op huid ≤ 3% van het lichaamsgewicht).Valt na Max 5 dagen weer af.	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Geen risico op drempeloverschrijdend ongerief door de zender
Vleermuis Aanbrengen van externe transponder (middels halsband) Vleermuizen	Drempel overschrijdend ongerief	Risico op drempel over-schrijdend ongerief	Ja	Zender blijft langer zitten. Risico op drempeloverschrijdend ongerief zie hoofdstuk III)

Merken/identificeren van dieren				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Vleermuis Aanbrengen van vleugelring	Drempel overschrijdend ongerief	Risico op drempel over-schrijdend ongerief	Ja	Ring blijft langer zitten, risico op additionele beschadiging. Risico op drempeloverschrijdend ongerief
Zoogdier (incl zeehond, bruinvis) Aanbrengen oormerk of merk in vin	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Alle dieren Het injecteren van RFID chips en aanverwante identificatie hulpmiddelen (transponder, PIT tag). (zonder anesthesie)	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Alle dieren Elke vorm van merken waarvoor dier (afgezien van het vangen) voor onder anesthesie moet worden gebracht.	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Wakker worden uit anesthesie/sedatie is drempel overschrijdend ongerief (zelfs als gebruik gemaakt wordt van antagonist)
Opplakken van stickertje op huid	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Geen sprake van drempel overschrijdend ongerief
Wilde Hamster Het inbrengen van een chip (subcutaan) zonder sedatie	Ongerief gelijk aan drempel	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit drempel overschrijdend ongerief
Wilde Hamster Het inbrengen van een chip (subcutaan) onder sedatie	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel?	Ja	Vanwege invasiviteit en toepassen van anesthesie na het vangen drempel overschrijdend ongerief
Alle dieren Aanbrengen van externe zenders	Drempel overschrijdend ongerief (zie overwegingen)	Drempel overschrijdend ongerief (zie overwegingen)	Ja	Tenzij op basis van aantoonbare ervaring er de verwachting is dat een bepaald type zender/apparaat in combinatie met een bepaalde bevestigingsmethode bij een specifieke soort gedurende de periode dat de zender op het dier zal zitten, niet zal resulteren in bovendrempelig ongerief.
Het opplakken van een zender bij zeehonden	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	De dieren dienen na het vangen enige tijd gefixeerd te worden (langer dan het in brengen van een naald) voor ‘opslag’ en om de lijm te laten drogen. Mogelijk ook vervolg ongerief als gevolg van de aanwezigheid van de

Merken/identificeren van dieren				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
				zender.

Bijlage 5c. Het verzamelen van organen, weefsel

Het verzamelen van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Het gebruik van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen van dieren verkregen van een visboer, slachthuis	n.v.t.	n.v.t.	Nee	Valt buiten kaders van de Wod
Het gebruik van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen van dieren verkregen van een jager, commerciële visser, ongedierte bestrijder. De reguliere vangmethode resulteert in de dood van het dier (klapval, commerciële vistrek, kogel) of dier wordt na het vangen direct regulier gedood.	n.v.t.	n.v.t.	Nee	Onderzoeker bepaald niet de uitvoering / tijdstip van de proef
Het gebruik van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen van dieren verkregen van een jager, commerciële visser, ongedierte bestrijder. De reguliere werkwijze/locatie/tijdstip van de vanger en/of dodingsmethode wordt ten behoeve van het experiment aangepast. (Doelstelling conform Wod)	n.v.t.	n.v.t.	Ja	Het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen is een dierproef

Het verzamelen van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Het speciaal voor het onderzoek vangen van een dier ten behoeve van het verzamelen van organen, waarbij het dier tijdens/door het vangen dood gaat.	n.v.t.	n.v.t.	Ja	Het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen is een dierproef
Het speciaal voor het onderzoek (doelstelling conform Wod) vangen van een dier ten behoeve van het verzamelen van organen, waarbij het dier direct na het vangen gedood wordt.	Ongerief onder drempel	n.v.t.	Ja	Het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen is een dierproef
Vis Het laten zwemmen in een enclosure van vissen bij een loospunt, de dieren na enige tijd doden voor analyse van organen (Doelstelling conform Wod)	Ongerief onder drempel (de huisvesting is geen bron van additioneel ongerief)	Ongerief onder drempel (de waterkwaliteit is geen bron van additioneel ongerief)	Ja	Het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen is altijd een dierproef
Vis Het speciaal vangen van vissen (doelstelling conform Wod) doden en vervolgens verzamelen van otolieten	n.v.t.	n.v.t.	Ja	Het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen is een dierproef
Vis Het speciaal vangen en doden van vissen voor analyse van maaginhouden	n.v.t.	n.v.t.	Ja	Valt in categorie: het doden van dieren ten behoeve van het gebruik van hun organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen is een dierproef (onderzoeker bepaalt de uitvoering)
Vis Het knippen van een stukje vin (geen anesthesie)	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief Een vinknipje zonder benig materiaal te raken, is evenveel ongerief als het doorboren van de dermis.
Vis Het knippen van een stukje vetvin (geen	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit drempel overschrijdend ongerief (groeit niet meer aan)

Het verzamelen van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
anesthesie)				
Vis Het knippen van een stukje vin bij een vis (onder anesthesie)	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Het toepassen van anesthesie na het vangen resulteert in drempeloverschrijdend ongerief
Vis Het knippen van een stukje vetvin bij een vis (onder anesthesie)	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Het toepassen van anesthesie na het vangen resulteert in drempeloverschrijdend ongerief
Vis verzamelen huidslijm (swabben) voor genetische analyse	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	nee	geen drempeloverschrijdend ongerief laag
Zelfstandig etende vissenlarven. Het speciaal vangen van larvale (zelfstandig etende) vissenlarven. Deze worden gedood en gefixeerd en later op het lab gedetermineerd en gemeten	Ongerief onder drempel	n.v.t.	Nee	Geen sprake van doden voor het verzamelen van organen, weefsels etc.
Reptiel/amfibie/vis Maagspoelen bij een levend dier () niet onder anesthesie	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Drempeloverschrijdend ongerief
Vis, kikker- of salamanderlarf vinzoom knippen	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Reptiel/amfibie staartpunt knippen	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Reptiel, amfibie teen knippen	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel?	Ja	Risico op drempeloverschrijdend ongerief

Het verzamelen van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Reptiel/amfibie tijdelijk huisvesten (< 12 h) voor verzamelen uitwerpselen	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	De tijdelijke huisvesting gaat niet gepaard met drempel overschrijdend ongerief, mits de huisvesting aan de richtlijn voldoet
Reptiel/amfibie wangslijm en huidslijm verzamelen (niet invasief)	Drempel overschrijdend ongerief(zie overwegingen)	Ongerief onder drempel	Ja/Nee	In sommige gevallen gaat het nemen van wangslijm bij reptielen gepaard met drempel overschrijdend ongerief.
Reptiel/amfibie cloacaswab (bij kleine dieren/larvale stadia)	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Drempeloverschrijdend ongerief
Kleine dieren cloacaswab	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Dit geldt bijvoorbeeld voor kleine vogels, jonge kikkers.
Reptielen braken opwekken t.b.v. Prooi onderzoek	Onder ongerief drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Risico op drempeloverschrijdend ongerief laag
Vogel cloacaswab, keelswab	Onder ongerief drempel	Ongerief onder drempel	Ja/Nee	Risico op drempeloverschrijdend ongerief laag, .In sommige gevallen (kleine, heel jonge dieren) gaat het nemen van cloaca/keelswab waarschijnlijk gepaard met drempel overschrijdend ongerief.
Vogel Het trekken van een donsveertje	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Geen risico op drempeloverschrijdend ongerief
Vogel Het trekken van een veer.	Ongerief onder drempel (zie overwegingen)	Ongerief onder drempel (zie overwegingen)	Ja/Nee	Hier is geen algemeen geldende uitspraak over te doen. Of de vogel ten gevolge van de handeling zelf of na de handeling bovendrempelig ongerief zal ondervinden is afhankelijk van verschillende factoren (type veer (donsveer/slagpen), aantal veren, ontwikkelingsstadium van de veer). Maar in algemene zin is de opvatting dat er in de meeste gevallen geen sprake is bovendrempelig ongerief.

Het verzamelen van organen, weefsels en lichaamsvloeistoffen				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Vogel Het knippen van een veer.	Ongerief onder drempel (zie overwegingen)	Ongerief onder drempel (zie overwegingen)	Ja/Nee	Geen sprake van doorboren van de dermis. Hier is geen algemeen geldende uitspraak over te doen. Of de vogel ten gevolge van de handeling zelf of na de handeling bovendrempelig ongerief zal ondervinden is afhankelijk van verschillende factoren (type veer (donsveer/slagpen), aantal veren, ontwikkelingsstadium van de veer). Maar in algemene zin is de opvatting dat er in meeste gevallen geen sprake is bovendrempelig ongerief. Het verschil ten opzichte van een veer trekken is dat er na het trekken meteen weer een nieuwe veer groeit. Bij knippen duurt dit tot de volgende ruiperiode.
Vogel Het knippen/trekken van een slagpen.	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) en risico op vervolgongerief sprake van drempel overschrijdend ongerief.
Vogel Het nemen van een klein bloedmonster uit de vleugelvene van een wilde vogel (ter identificatie, determineren, geslachtsbepaling)	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege invasiviteit (= meer dan doorboren dermis) drempel overschrijdend ongerief
Vleermuis Punch in vlieghuid	Drempel overschrijdend ongerief	Risico op drempel over-schrijdend ongerief	Ja	Invasiever dan doorboren van de dermis.
Vleermuis Buisje met onderdruk op vene in vlieghuid. Bloed wordt door de huid gezogen	Drempel overschrijdend ongerief?	Ongerief onder drempel	Nee	Geen sprake van doorboren van de dermis. Wel afhankelijk van fixatie duur.
Alle diersoorten Het nemen van een haarmonster (ter identificatie, determineren, geslachtsbepaling)	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Ja/Nee	Ongerief vervolghandelingen is onderdrempelig. Het trekken van haren is minder dan het doorboren van de dermis met een naald

Bijlage 5d. Het gebruik van anesthesie/sedatie

Het gebruik van anesthesie/sedatie				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Biometrie/haarmonster van na het vangen gesedeerde das	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege toepassen van sedatie/anesthesie drempel overschrijdend ongerief
(Groot) dier wordt gevangen met een injectiegeweer. Terwijl nog onder anesthesie wordt een klein bloedmonster genomen	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Voor het al of niet overschrijden van de ongeriefdrempel uitgaan van het ongerief als de handeling (bloedtappen) in een niet reeds geanestheseerd dier zou worden uitgevoerd.
(Groot) dier wordt gevangen met een injectiegeweer. Terwijl nog onder anesthesie wordt een halsbandzender omgehangen.	Ongerief onder drempel	Drempel overschrijdend ongerief (zie overweging)	Ja	Tenzij aannemelijk gemaakt kan worden dat er inderdaad ten gevolge van het dragen van de zender geen risico is op drempel overschrijdend ongerief. (bijvoorbeeld in geval van wolf). Doelstelling valt binnen kaders van de Wod.
(Groot) dier wordt gevangen met een vangkooi. Daarna geanestheseerd. Onder anesthesie wordt een halsbandzender omgehangen.	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege toepassen van sedatie/anesthesie drempel overschrijdend ongerief
Alle soorten Het na het vangen toedienen van sedatie/anesthesie (bijvoorbeeld om het dier veilig te kunnen hanteren om een zender te kunnen aanbrengen)	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Bij het onder anesthesie gaan en het weer wakker worden uit anesthesie is sprake van drempel overschrijdend ongerief. Anesthesie en sedatie zijn hier geen onderdeel van de vangmethode.

Het gebruik van anesthesie/sedatie				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Het inbrengen van een chip in een hamster onder sedatie (toegediend na vangen)	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel?	Ja	Sedatie en meer dan doorboren van de dermis
Biometrie/haarmonster van das in vangkooi	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Bij het fixeren en nemen haarmonsters wordt in termen van ongerief en tijd de ongeriefdrempel niet overschreden.
Biometrie/haarmonster van na het vangen gesedeerde das	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege toepassen van sedatie/anesthesie drempel overschrijdend ongerief
(Groot) dier wordt gevangen met een injectiegeweer. Terwijl nog onder anesthesie wordt een klein bloedmonster genomen	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Uitgaan van de handeling (bloedtappen) als deze in een niet geanestheseerd dier zou worden uitgevoerd.
(Groot) dier wordt gevangen met een injectiegeweer. Terwijl nog onder anesthesie wordt een halsbandzender omgehangen.	Ongerief onder drempel	Drempel overschrijdend ongerief (zie overweging)	Ja	Tenzij aannemelijk gemaakt kan worden dat er inderdaad ten gevolge van het dragen van de zender geen risico is op drempel overschrijdend ongerief. (bijvoorbeeld in geval van wolf). Doelstelling valt binnen kaders van de Wod.
(Groot) dier wordt gevangen met een vangkooi. Daarna geanestheseerd. onder anesthesie wordt een halsbandzender omgehangen.	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel	Ja	Vanwege toepassen van sedatie/anesthesie drempel overschrijdend ongerief
Alle soorten Het na het vangen toedienen van sedatie/anesthesie (bijvoorbeeld om het dier veilig te kunnen hanteren om een zender te kunnen aanbrengen)	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Bij het onder anesthesie gaan en het weer wakker worden uit anesthesie is sprake van drempeloverschrijdend ongerief

Bijlage 5e. Het ongerief gelijk of meer dan het inbrengen van een naald

Het ongerief gelijk of meer dan het inbrengen van een naald				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Waterschappen testen visvriendelijkheid van pompen door vissen die door een pomp zijn gegaan te beoordelen op beschadigingen 'in het veld'. Vissen worden speciaal hiervoor gevangen en verzameld in een leefnet voor de ingang van de pomp en dus 'gedwongen' worden door de pomp te gaan.	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Er is voor een deel van de vissen zeker sprake van drempel overschrijdend ongerief. Daarbij is er sprake van dat het dier wordt gemanipuleerd ten behoeve van het onderzoek. Onderzoeker bepaalt dat de vis door de pomp moet zwemmen.
Rijkswaterstaat monitort de vispopulaties in de grote rivieren door met een boomkor op gezette tijden een lange trek te doen.	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Na het vangen geen drempel-overschrijdend ongerief. De keuze voor meer of minder 'vis-vriendelijk' vangmethoden valt in dit geval buiten de kaders van de Wod, maar wordt bepaald door andere wetgeving.
Vis inventarisatie m.b.v. elektrisch vissen (vissen worden gedetermineerd, gemeten en gewogen)	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Na het vangen geen drempel-overschrijdend ongerief. De keuze voor meer of minder 'vis-vriendelijk' vangmethoden valt in dit geval buiten de kaders van de Wod.
De vis wordt om de juiste metingen te doen (bijv. bloed tappen) na het vangen onder anesthesie gebracht;	Drempel overschrijdend ongerief	Ongerief onder drempel?	Ja	Vanwege invasiviteit doorboren dermis en anesthesie drempel overschrijdend ongerief
Het na het vangen uit het water halen van een vis (en deze dus brengen in een toestand van hypoxie) ten behoeve van het uitvoeren van handelingen die op zich zelf niet resulteren in drempeloverschrijdend ongerief (meten, wegen).	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Bij ongerief referentiekader wordt ook uitgegaan van een vis die uit het water wordt gehaald. De toestand van hypoxie is dus onderdeel van de ongeriefdrempel
Het plaatsen van wilde dieren in metabole kamers in hun actieve periode of met duidelijke aantasting van welzijn in de acclimatisatie periode.	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Drempel overschrijdend ongerief

Het ongerief gelijk of meer dan het inbrengen van een naald				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Het plaatsen van wilde dieren in metabole kamers voor het meten van basaalmetabolisme in hun rust periode ('s nachts bij dag actief dier, bij getijde vogel tijdens hoogwater). Tijdens acclimatisatie periode geen drempel overschrijdend ongerief.	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Geen drempel overschrijdend ongerief
Het vangen en determineren (geen invasieve handelingen) van exoten. De dieren worden gedood of meegenomen omdat ze niet terug mogen worden gezet	n.v.t.	n.v.t.	Nee	Het verwijderen van exoten (vangen, doden, meenemen) valt buiten kaders van de Wod, maar wordt hier gedaan in het kader van natuur beheer
Onderzoek naar verspreiding van ontsnapte/vrijgelaten exoten. Het vangen doden, verzamelen weefsels/bloed (DNA analyse).	n.v.t.	n.v.t.	Ja	Verzamelen van organen, weefsel. Lichaamsvloeistoffen in kader van onderzoek
Het gedurende langere tijd fixeren (langer dan nodig voor het inbrengen van een naald) van een wild dier ten behoeve van op zich zelf uitvoeren van handelingen die resulteren in onderdrempelig ongerief.	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief?	Ja	Het langdurig fixeren van een wild dier kan aanleiding geven tot drempel overschrijdend ongerief.
Het implanteren (subcutaan, intra peritoneaal) van een zender onder anesthesie	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief?	Ja	Vanwege invasiviteit en wakker worden uit anesthesie drempel overschrijdend ongerief
Aanbrengen van een GPS logger met een tuigje op een vogel/zoogdier	Ongerief onder drempel of drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Onder andere afhankelijk van de duur en de soort kan er bij het aanbrengen van de zender ook sprake zijn van drempel overschrijdend ongerief. Risico op langdurig (minimaal 1-2 dagen) vervolgongerief.

Het ongerief gelijk of meer dan het inbrengen van een naald				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Het uitrusten van een uit te zetten korhoen met een halsbandzender die maximaal 1-2% van het lichaamsgewicht bedraagt. Het betreft buiten Nederland in het wild gevangen dieren die direct na aankomst worden uitgezet.	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Op basis van jarenlange ervaring zijn er geen aanwijzingen voor drempel overschrijdend ongerief tgv het aanbrengen/dragen van een dergelijke type halsband zender bij deze dieren.
Het uitzetten van dieren op een andere locatie waarbij geen sprake is van drempel overschrijdende experimentele handelingen(bloedtappen, zender implanteren etc.).	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Dit uitzetten van dieren valt buiten de kaders van Wod. De eventuele gevolgen van het uitzetten zelf (verhoogde predatiekans, verminderde overlevingskans) worden niet meegenomen bij het bepalen of er eventueel sprake is van drempel overschrijdende handelingen.
Het uitzetten van dieren op een andere locatie waarbij in het kader van dit uitzetten tevens sprake is van drempel overschrijdende experimentele handelingen(bloedtappen, zender implanteren etc.).	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Een of meerdere handelingen die resulteren in drempel overschrijdend ongerief of waarbij anesthesie toegepast wordt.
Alle dieren Het verwijderen van teken bij levend gevangen dieren zonder anesthesie. Aan het dier worden in het kader van het experiment geen handelingen uitgevoerd die resulteren in bovendrempelig ongerief	Ongerief onder drempel	Ongerief onder drempel	Nee	Veterinaire handeling. Het verwijderen van de teken is niet de doelstelling van het experiment. Bij het verwijderen van teken is sprake van meer ongerief dan het doorboren van de dermis. NB. Het is de vraag of het op deze wijze veterinair ingrijpen gewenst is. Dit soort situaties zijn onderdeel van de natuurlijke populatie.
Alle dieren Verzamelen van teken bij levend gevangen dieren zonder anesthesie (het verzamelen van de ectoparasieten is het doel van de studie: onderzoek naar voorkomen exoten parasieten)	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Bij het verwijderen van teken is sprake van meer ongerief dan het doorboren van de dermis. Drempel overschrijdend ongerief

Het ongerief gelijk of meer dan het inbrengen van een naald				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Manipulatie van abiotische factoren in het biotoop buiten de natuurlijke range (Bijv. interventies bij vogels aan legsel, temperatuur nestkast, voeding. licht, geluid)	n.v.t.	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Risico op drempel overschrijdend ongerief. Interventies waarbij dier blootgesteld wordt aan omstandigheden die buiten de natuurlijke variatie vallen
Manipulatie van abiotische factoren in het biotoop binnen de fysiologische range (Bijv. interventies bij vogels aan legsel, temperatuur nestkast, voeding. licht, geluid). Dier wordt geconfronteerd met omstandigheden waar het onder natuurlijke omstandigheden ook mee geconfronteerd zou kunnen worden.	n.v.t.	Ongerief onder drempel	Nee	Geen drempel-overschrijdend ongerief. De handelingen voegen niets toe aan het ongerief waar het dier onder normale omstandigheden ook mee geconfronteerd zou worden.

Bijlage 5f. Doelstelling

Doelstelling				
Voorbeelden van vervolghandelingen	**Ongerief tgv van vervolghandeling zelf**	**Risico op vervolgongerief door de handeling na vrijlaten**	**Dier proef?**	**Overwegingen**
Het vangen en uitrusten van vleermuizen met een plakzender (>5% van lichaamsgewicht) **in het kader van een vraag gericht op terreinbeheer** (wordt gebruik gemaakt van bepaalde slaapplaats? (Zender valt na >5 dagen weer af)	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Bovendrempelig ongerief. Dit valt qua doelstelling binnen de kaders van de Wod. (zie II.2.5)
Vogels uitrusten met GPS/accelerometers om terreinkeuze te **bepalen in het kader van terreinbeheer** (hoe hoog/laag moet gras afgemaaid worden opdat dit geschikt is al jachtterrein).	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Ja	Bovendrempelig ongerief. Dit valt qua doelstelling binnen de kaders van de Wod. (zie II.2.5)
Vis Bij gekweekte (wilde) vissoort wordt voor het uitzetten de vetvin geheel of een groot deel verwijderd. De reden hiervan is dat als vissers een niet gemerkt dier vinden (dit dus niet een in gevangenschap gekweekte vis is en zij deze zo snel mogelijk moeten terugzetten.	Drempel overschrijdend ongerief	Drempel overschrijdend ongerief	Nee	Doelstelling valt buiten kaders van de Wod (hoofddoel identificatie, handeling in kader van de houderij).
Het veterinaire handelingen aan een dier dat tijdens het vangen gewond is geraakt.	n.v.t.	n.v.t.	Nee	Geen onderdeel van experiment. Uitgesloten doelstelling.

Bijlage 5g. Registratie NVWA: Experiment in biotoop of experiment in het laboratorium

Experiment in biotoop of experiment in het laboratorium (in het kader van de registratie voor NVWA)		
Handeling	**Experiment in**	**Overweging**
Het na het vangen gedurende een korte periode (<24 uur) uitvoeren van de experimentele vervolghandelingen (ringen, biometrie, zender aanbrengen) in een veldschuur.	biotoop	Dier wordt korter dan 24 uit zijn biotoop gehaald. Belangrijkste doel van handelingen is metingen in biotoop.
Het na het vangen uitvoeren van de experimentele vervolghandelingen (ringen, biometrie, zender aanbrengen). Het dier wordt daarna nog 1 of enkele dagen geobserveerd op de reactie op het tuigje.	biotoop	Belangrijkste doel van handelingen is metingen in biotoop.
Het na het inbrengen van een Pit-tag enige tijd (> 24 uur) in observatie houden van de dieren voordat ze weer losgelaten worden.	biotoop	Belangrijkste doel van handelingen is metingen in biotoop
Survival studies: Hoeveel dieren overleven in aquaria aan boord van een onderzoeksschip na de vangst	Laboratorium	Belangrijkste doel van handelingen is metingen (overleving in aquaria aan boord) in het laboratorium. Dit zijn dierproeven met wilde dieren op lab en dienen alszodanig te worden behandeld.
Wilde vissen naar een instituut halen, daar huisvesten en gebruiken voor gedragsonderzoek (In de situatie dat er hierbij sprake is van drempel overschrijdend ongerief).	Laboratorium	Belangrijkste doel van handelingen is metingen in het laboratorium
Het vangen van wilde stekelbaarzen, deze worden vervolgens gehuisvest in grote bassins op het terrein van een rioolwaterzuiveringsinstallatie. Door deze bassins stroomt afval/looswater. Om te onderzoeken op welke momenten tijdens het zuiveringsproces er nog hormonen in het water zitten worden de dieren tussentijds gevangen en geobserveerd en aan het eind gedood voor analyse.	Laboratorium	Belangrijkste doel van handelingen is metingen in het laboratorium (de rioolwaterzuiveringsinstallatie). Doel is verzamelen organen, weefsels of lichaamsvloeistoffen.

Experiment in biotoop of experiment in het laboratorium (in het kader van de registratie voor NVWA)		
Handeling	**Experiment in**	**Overweging**
Het vangen van vogels en deze 12 uur huisvesten in metabole kamer	Laboratorium	Met het 12 uur huisvesten in een metabole kooi worden de meetparameters verzameld in het laboratorium
Tijdelijk van een hiervoor in het wild gevangen dierhuisvesten voor verzamelen uitwerpselen	Laboratorium	Met het 12 uur huisvesten worden de meetparameters verzameld in het laboratorium. Dit is een dierproef (als er bijvoorbeeld door de huisvesting) hierbij sprake zou zijn van drempeloverschrijdend ongerief) met een wild dier op het laboratorium.